

Kur'an-ı Kerim Perspektifinden İç Huzurun Mânevî Boyutu: Zihin Dünyasında İç Huzur

The Spiritual Dimension of Inner Peace from the Perspective of the Holy Qur'an: Inner Peace in the Realm of Mind

Bedriye GÜLŞEN

(Sorumlu Yazar | Corresponding Author)

ADRB İlçe Vaizi, Diyanet İşleri Başkanlığı

ADRB District Preacher, Presidency of Religious Affairs

Aydın / Türkiye

ikizbedriye2004@hotmail.com

| <https://orcid.org/0009-0009-0234-0467>| <https://ror.org/007x4cq57>**Makale Bilgisi**

Makale Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 18/05/2025
Kabul Tarihi : 15/12/2025
Yayın Tarihi : 30/03/2026

Article Information

Article Type : Research Article
Received : 18/05/2025
Accepted : 15/12/2025
Published : 30/03/2026

Atıf

Gülşen, Bedriye. "Kur'an-ı Kerim Perspektifinden İç Huzurun Mânevî Boyutu: Zihin Dünyasında İç Huzur". *Ordu İlahiyat* 6 (Mart 2026), 1-26. <https://doi.org/10.70674/oi.1701758>

Citation

Gülşen, Bedriye. "The Spiritual Dimension of Inner Peace from the Perspective of the Holy Qur'an: Inner Peace in the Realm of Mind". *Ordu Divinity* 6 (March 2026), 1-26. <https://doi.org/10.70674/oi.1701758>

İntihal | Plagiarism

Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir. [İntihal.net](https://www.intihal.net) - [Turnitin](https://www.turnitin.com)

This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism. [İntihal.net](https://www.intihal.net) - [Turnitin](https://www.turnitin.com)

Etik Beyan | Ethical Statement

Yapay Zekâ Kullanımı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde Yapay Zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Bu çalışma Enver ARPA danışmanlığında 07.01. 2025 tarihinde tamamladığımız "Kur'an-ı Kerim'de İç Huzuru ile İlgili Kavramların İncelenmesi (Sekine, İtmi'nân ve Kalp)" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. [Bedriye GÜLŞEN](#)

Use of Artificial Intelligence: No Artificial Intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. This paper is based on the doctoral thesis entitled 'An Examination of Concepts Related to Inner Peace in the Holy Qur'an (Sekine, İtmi'nân and Kalp)', which we completed on 7 January 2025 under the supervision of Enver ARPA. It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the studies used are cited in the bibliography. [Bedriye GÜLŞEN](#)

Hakem Sayısı | Referees

İki Dış Hakem | Two External Referees

Değerlendirme | Review

Çift Kör Hakemlik | Double Blind Referee

Etik Bildirim | Complaintsorduilahiyatdergisi@odu.edu.tr**Telif Hakkı & Lisans | Copyright & License**

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları [CC BY-NC 4.0](#) lisansı altında yayımlanmaktadır.

The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the [CC BY-NC 4.0](#) license.

Öne Çıkanlar

- İnancın tüm toplumlarda bulunan vazgeçilmez bir duygu olması fıtrî olduğunu gösterir. Fıtrat ise her varlıkta bir düzen yaratan Cenâb-ı Hakk'ın insan için yarattığı düzene verilen isimdir.
- Elde edilen kesin bilgi sayesinde kalp şüphelerden kurtularak düşünce dünyasındaki kargaşa, kaos ve sıkıntılardan uzaklaşır, zihin dünyasında sükûn ve huzura kavuşur.
- Allah'ı zikreden bir kalp kendisinin bu âlemde yalnız olmadığını ve Allah'ın himayesi altında bulunduğunu hissederek güven ve huzura ulaşır.

Highlights

- The fact that faith is an indispensable feeling found in all societies shows that it is innate. Innate nature, in turn, is the name given to the order that God Almighty, who creates order in every being, has created for humanity.
- Through the certain knowledge gained, the heart is freed from doubts, moving away from the confusion, chaos, and distress in the world of thoughts, and achieving tranquility and peace in the mind.
- A heart that engages in the remembrance of God finds security and peace, feeling that it is not alone in this world and is under God's protection.

Spiritual Dimension of Inner Peace from the Perspective of the Holy Quran: Inner Peace in the World of Mind

Extended Abstract

The modern world is characterized by its focus on speed and pleasure. Modern humans, forced to adapt to rapidly changing processes each day, ultimately find themselves overwhelmed by exhaustion. Seeking refuge in pleasure, they often fail to find the peace and happiness they desire, leading to loneliness, sadness, and chaos. Humans need time to pause, calm down, turn inward, understand themselves, and find inner peace by overcoming their loneliness. The Qur'an, being a universal book, serves as a source of guidance for all of humanity. It addresses the material and spiritual needs of humankind, created from body and soul, showing them the paths to salvation and happiness in eternal life, as well as offering a prescription for peace and happiness in this world. Inner peace is when a person feels happy, calm and balanced emotionally, spiritually and mentally, and when they are free of negative emotions such as stress, chaos, fear and anxiety, and have a sense of serenity. Being at peace with themselves, having a positive life experience and having the ability to control stress are important elements that lead to inner peace. Human beings are the most perfect beings among all created beings. This being, consisting of soul and body, has feelings and thoughts that are in contact not only with the external world but also with the inner world. The Qur'an describes this event as the divine insufflation of the soul after humanity is created in the best of forms, showing that human beings has not only a physical but also a metaphysical/spiritual characteristic. When examining the verses in the Quran where the concept of inner peace is used, it becomes clear that the elements that bring inner peace to a person consist of two factors: material and spiritual. It is stated that *sakinah* is sent down as a help and gift from Allah only to people who believe (al-Baqara 2/248; al-Fath 48/4, 18, 26; al-Tawbah 9/26, 40), and the fact that believers attain *itminan* shows the spiritual dimension of inner peace. Marriage (al-A'râf 7/189 and al-Rum 30/21) provides the human dimension of inner peace, home (al-Nahl 16/80) the spatial dimension, and night (al-An'am 6/96; Yunus 10/67; al-Naml 27/86; al-Qasas 28/73; al-Mu'min 40/61) the temporal dimension of inner peace, independent of belief, are examples of the material aspect of inner peace. Faith (al-Nahl 16/106), knowledge (al-Baqara 2/260 and al-Maidah 5/113) and *dhikr* (al-Ra'd 13/28) are also among the spiritual elements that lead a person to inner peace. Human beings are in search of meaning in their lives. Faith offers the meaning they seek. Through faith, a person's world gains meaning, and their life is freed from confusion and unrest. Through faith, a person attains inner peace and enlightenment. Faith, being an innate need, allows a person to return to their true self and find peace by escaping the chaos in their mind. Knowledge, on the other hand, is the nourishment of the mind. Through the certain knowledge that God has revealed to His servants, free from doubt and error, one can escape mental illusions, achieve clarity and tranquility, and attain peace. *Dhikr* (remembrance of God) means keeping knowledge alive in memory without forgetting it. When a person remembers God, their awareness increases, they understand they are not alone in this world, and they feel safe. *Dhikr* brings about positive developments in a person's mind, removing chaos and stress. Thus, inner peace is achieved. In this article, the concepts of *sakinah* and *itminan*, which mean inner peace in the Holy Qur'an, will be explained and the verses in which these concepts are used will be examined. It has been determined that inner peace has several aspects in the verses such as "emotional dimension, time dimension, space dimension, human dimension". Due to the limited structure of the article, only the subject of "inner peace in the mental world" has been included. The hypothesis of the article is that "faith, knowledge and *dhikr*" contribute to inner peace in the mental world. The mind's inner peace is first achieved through a heart filled with faith. A questioning, thinking mind will find fulfillment in authentic and absolutely true information, and through remembrance of God (*dhikr*), the knowledge gained will be preserved in the mind, leading to inner peace in the realm of thought. In a heart turned towards God, distress and suffering will be replaced by peace, security, and tranquility. The Quran, in verses 16:106 (An-Nahl) and 89:27 (Fajr), speaks of achieving inner peace through faith; while verse 48:4 (Al-Fath) describes how the believers' faith increases thanks to the revealed tranquility (*Sakinah*), thus emphasizing that faith is a necessary element for inner peace. Certainty eliminates doubts, allowing a person to achieve a sense of security and peace. Verses 2:260 of Surah Al-Baqarah and 5:113 of Surah Al-Maidah are examples of this. In verse 13:28 of Surah Ra'd, the peace attained through remembrance of God is mentioned. The fact that everything worldly has an end is not enough to satisfy the soul yearning for eternity. Therefore, the heart only finds peace when it reaches divine knowledge and sacred light. A heart illuminated by the remembrance of God becomes pure and radiant. Through remembrance, the heart finds its true essence. As a reward for remembering God, tranquility and peace are bestowed upon the heart. The thematic exegetical method has been used in our study. The concepts have been explained based on classical Qur'an dictionaries, and the hypotheses have been supported by verses. The verses examined have been explained using classical and current tafsir. The concepts of faith, *dhikr* and knowledge have been used with the word *itminan* in the verses. In this context, *itminan* has a dimension that concerns the mental world and therefore is included in the spiritual dimension of inner peace.

Keywords: Tafsir, Inner Peace, Tranquility, Confidence, Quran, Faith, Knowledge, *Dhikr*.

Kur'an-ı Kerîm Perspektifinden İç Huzurun Mânevî Boyutu: Zihin Dünyasında İç Huzur

Öz

İç huzuru kişinin duygusal, ruhsal ve zihinsel yönden kendisini mutlu, sakin ve dengede hissetmesi; stres, karmaşa, korku, endişe gibi olumsuz duygulardan uzaklaşıp dinginlik hissine sahip olmasıdır. Kişinin kendisi ile barışık olması, olumlu bir yaşam deneyimine ulaşması ve stresi kontrol edebilme becerisini elde etmiş olması onu iç huzura götüren önemli unsurlardır. İnsanoğlu yaratılmışların içinde en mükemmel özelliklere sahip olan varlıktır. Ruh ve bedenden oluşan bu varlık, sadece dış dünya ile değil aynı zamanda derûnî âlem ile de irtibat halinde olan duygu ve düşüncelere sahiptir. Kur'an-ı Kerîm, bu olayı insanın en güzel şekilde yaratıldıktan sonra kendisine ruhun üflenmesi şeklinde ifade etmekte, böylece insanın sadece beden değil aynı zamanda fizikötesi/mânevî bir özelliğe de sahip olduğunu göstermektedir. Kur'an-ı Kerîm'de iç huzuru anlamına gelen sekîne ve itminan kavramlarının geçtiği âyetler analiz edildiğinde; kişiyi iç huzura ulaştıracak unsurların maddî ve mânevî olmak üzere iki faktöre sahip olduğu görülmektedir. Sadece iman eden insanlara Allah'tan bir yardım ve ikram olarak sekînenin indirilmesi ve inanan insanların itminana kavuşması, iç huzurun mânevî boyutunu gösterirken; Kur'an-ı Kerîm'de sekîne ile ifade edilen evlilik, ev ve gece unsurları ise iç huzurun maddî boyutunu ifade etmektedir. Ayrıca bazı âyetlerde iman, bilgi ve zikir gibi etmenlerin sekîne ve itminan kavramları ekseninde zikredilmesi bizi zihin dünyasında iç huzurun araştırılmasına yöneltmiştir. İnanç fitri bir ihtiyaç olduğu için kişinin özüne dönmesini ve zihin dünyasında kaostan kurtularak huzura ulaşmasını sağlar. Bilgi ise zihnin besinidir. Allah'ın kullarına vahiy yolu ile ulaştırdığı, şüphe ve hatadan uzak olan kesin bilgi ile zihin yanılsamalarından kurtularak duru ve dinginliğe kavuşur, huzuru elde eder. Zikir, bilginin unutulmadan hafızada canlı bir şekilde kalması ve hatırlama anlamına gelir. Kişi Allah'ı zikrettiğinde farkındalığı artar, bu alemde yalnız olmadığını anlar ve kendini güvende hisseder. Zikir kişinin zihin dünyasında olumlu gelişmeler meydana getirerek, kaos ve stresten uzaklaştırır. Böylece iç huzura kavuşulur. Makalemizde “zihin dünyası üzerinde iç huzuru” konusundan hareketle “iman, bilgi ve zikir” unsurlarının zihin dünyasında iç huzuruna etkileri üzerinde durulacaktır. Çalışmamızda konulu tefsir metodundan yararlanılmış, ele alınan kavramlar, klasik Kur'an sözlükleri temel alınarak açıklanmış ve hipotezler âyetler ile desteklenmiştir. İncelenen âyetler klasik ve güncel tefsirlerden yararlanılarak açıklanmış; iman, zikir ve bilgi kavramlarının zihin dünyasında nasıl bir etki oluşturduğu iç huzuruna etkisi yönünden izah edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İç Huzuru, Sekîne, İtminan, Kur'an-ı Kerîm, İman, Bilgi, Zikir.

Giriş

Günümüz dünyası hız ve haz odaklı olarak tanımlanmaktadır. Her yeni gün hızla değişen süreçlere uyum sağlamak için daha hızlı olmak zorunda kalan modern insan, günün sonunda tükenmişlik duygusuyla baş başa kalmaktadır. Yaşadığı bu durumdan kurtulmanın yolunu ise hazlara sarılmakta arayan kişi elde ettiklerinin kendisini arzuladığı huzur ve mutluluğa ulaştıramaması sonucu yalnızlaşmakta, hüznü ve kaos girdabına sürüklenmektedir. İnsanın biraz durup dinlenmeye, sakinleşmeye, iç dünyasına yönelerek kendisini tanımaya, içine düştüğü yalnızlıktan çıkarak kendisi ile barışmaya yani iç huzura ulaşmaya ihtiyacı vardır. Kur'an-ı Kerîm evrensel bir kitap olma özelliği sebebiyle tüm insanlık için yaşam rehberi ve el kılavuzu niteliğindedir. Kur'an-ı Kerîm, beden ve ruhtan yaratılan insanın, maddî ve mânevî ihtiyaçlarına cevap vermekte, ona ebedî hayatında kurtuluş ve saadetinin yollarını gösterdiği gibi dünya hayatında da huzur ve mutluluğun reçetesini sunmaktadır.

Bu bağlamda Kur'an-ı Kerîm incelendiğinde çeşitli âyetlerde geçen sekîne ve itminan kavramlarının iç huzuru anlamına geldiği görülmektedir. Stres, karmaşa, yorgunluk, tükenmişlik gibi kişiyi iç huzurdan uzaklaştıran unsurlardan kurtulmayı sağlayan çözüm yollarından birisi gecedir. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de el-En'âm 6/96, en-Neml 27/ 86, el-Kasas 28/73, el-Mü'min 40/61. âyetlerde gecenin bir sekîne olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca kişiyi yalnızlıktan kurtaran, biyolojik ve ruhsal yönden ihtiyacını gideren evlilik hayatı ile aile ortamı da iç huzuru sağlayan ikinci önemli unsurlardandır. el-A'râf 7/189 ve er-Rûm 30/21. âyetlerde eşlerin birbiri için sekîne olduğu ifade edilerek ailenin ve evliliğin iç huzura etkisi belirtilmiştir. Mesken de kişinin güvenliğini ve mahremiyetini sağlaması, rahatlaması, dinginliğe ulaşması, açısından iç huzuru kapsamında yer alan önemli unsurlardandır ki; en-Nahl 16/80. âyetinde evlerin de birer sekîne olduğu belirtilmiştir.¹ Duygusal yönden kişinin dengede kalması iç huzuru için son derece

¹ Abdurrahman Ateş, *Kur'an'da Huzur ve Sükûn Eş-Gece-Ev* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2017).

gereklidir. Müminlerin kalplerine indirilen sekîne ile duygusal yönden denge sağlandığı, sabır ile öfke kontrolü elde edildiği görülmektedir.² Korku kontrolü ve güven duygusu da iç huzurunu sağlamaktadır. İsrâiloğulları için içinde bulundukları korkulu durumlarda güven duygusuna sahip olmalarını sağlayan sekînenin indirilmesi;³ Hicret esnasında Sevr mağarasında Hz. Peygamber'in arkadaşına korkusunun gitmesi için sekînenin indirilmesi önemlidir.⁴ Duygusal yönden sağlanan denge iç huzuru açısından ne kadar önemliyse düşünce dünyası açısından sağlanan denge de aynı derecede öneme sahiptir.

Konulu Tefsir çalışmalarına bakıldığında “Kur'an-ı Kerim'de İç Huzur” bağlamında hazırlanmış herhangi bir esere rastlanılmamıştır. Sekîne ve İtminan kavramları birer kavram olarak çalışılmış fakat “iç huzuru” ile bağlantısı üzerine bir çalışma yapılmamıştır. Sekîne hakkında yapılan ilk çalışma Ignaz Goldziher'e (1850-1921) ait “*Müslümanlarda Sekîne Kavramı*” adıyla Mehmed Hatipoğlu tarafından Türkçe'ye tercüme edilen makaledir. Makale sekîne kavramının Arapça asıllı olmadığı ve bu dile İbranice'den geçtiğini ispat etmek için yazılmıştır. Beinin Joel'nin İslam Ansiklopedisi için yazdığı Sekîne maddesi ise kavram üzerine yazılan ikinci çalışmadır ve sadece kelime ve terim anlamları izah edilmekle yetinilmiştir. Âyet ve hadislerdeki kullanımı ise kısaca izah edilmiş, ayrıntıya girilmemiştir. Toufic Fahd konuyu araştıran üçüncü kişidir. “Sakina” sekîne ismi ile yaptığı çalışmasında kavramın Kur'an ve hadislerdeki kullanımını inceledikten sonra aynı Goldziher gibi Sekîne kavramını Yahudiliğin temel kaynakları ile ilişkilendirerek iki din arasında bağlantı kurmak istemiştir. Diyânât İslâm Ansiklopedisinde “Sekîne” maddesinde kavram iki başlık altında ele alınmıştır. İlk olarak sözlük anlamı verilerek tefsirlerde ve kutsal kitapta hangi anlamlarda kullanıldığı izah edilmiş, daha sonra da tasavvufi bir terim olarak içerdiği anlamlar açıklanmıştır. Sekîne hakkında yapılan diğer bir çalışma ise Serhan Osmançelebioğlu tarafından “*Kur'an'da Sekîne Kavramı Üzerine Bir İnceleme*” ismiyle hazırlanmış olan Yüksek Lisans tezidir. Üç bölümden oluşan tezde; ilk bölümde kavramsal çerçeve çizilmiş, ikinci bölümde ele alınan kavramın dinî literatürdeki tanımı üzerinde durulmuş ve son bölümde de kavramın geçtiği âyetler nüzûl sırasına göre ele alınarak tarihi bağlamda anlaşılmasına çalışılmıştır. Hassan Mahmood Qadir tarafından “*es-Sekîne ve't-Tuma'nîne fi'l-Kur'âni'l-Kerim Dirâse Luğaviyye Dilâliyye*” adıyla Arapça olarak yazılan Yüksek Lisans tezinde Sekîne ve itminan kavramları semantik açıdan ele alınmıştır. Kavramların geçtiği âyetler irab açısından incelenmiş ve kavramların hangi anlamlara geldiği araştırılmıştır. Gazze'de İslâm Üniversitesinde Mahmud Muhammed Hass tarafından “*es-Sekînetü ve Nazâiruhâ fi'l-Kur'an'i'l-Kerim*” adlı Yüksek Lisans olarak hazırlanan eserde Sekîne ve itminan kavramlarının semantik tahlilleri yapıldıktan sonra âyetlerde Sekîne kelimesinin ifade ettiği anlamlar rahmet, sabır, cihat, hicret, güven, kolaylık olarak verilmiş ve her bir anlam ayrıntılı bir şekilde semantik yönünden incelenmiştir. Güvenliğin engelleri olarak ise şirk, risaletin yalanlanması, nimete küfür konuları alt başlıklar olarak izah edilmiştir. Sekînenin bulunduğu yerler olarak, namaz, hac, Kur'an okumak, kulluk vazifelerinin yerine getirilmesi ve cihadda Sekîne şeklinde konular ele alınmıştır. Ezher Üniversitesi öğretim üyesi Doktor Tamir Muhammed Ahmed Hicâzî tarafından hazırlanan “*Âyâtü's-Sekîneti fi'l-Kur'an'i'l-Kerim Dirâsetü Belâgiyyetü't-Tahliliyyetü*” adlı kitapta sekîne âyetleri tek tek ele alınarak sebeb-i nüzûl, belagât ve tefsir yönünden incelenmesi yapılmıştır. Ulûmu'l-İslâm dergisinde Salahaddin Selim tarafından “*es-Sekînetü ve't-Tuma'ninetü fi'l-Kur'an'i'l-Kerim Dirâsetün Delâliyyetün*” isminde yazılan makalede sekîne ve itminan kavramlarının ıstılâhî anlamları, Kur'an-ı Kerim'de kullanılış şekilleri, sekîne ve itminana delâlet eden lafızlar ve sekîne ile itminan arasındaki farklar üzerinde durulmuştur. Abdurrahman Kasapoğlu tarafından yazılan “*Kur'an'da Eşler Arası İlişki Hakkında Önemli Bir Kavram: “Sükûn” -Eşler Arasında Cinsel ve Duygusal Eğilim*” adlı makalede konu biraz daraltılmış ve sadece er-Rûm 30/21 ve el-A'râf 7/189 âyetleri üzerinden eşler arasındaki sekînenin nasıl ve ne şekilde olduğu, duygusal eğilim ve ihtiyaçlar üzerinden

² el-Fetih 48/18, 26.

³ el-Bakara 2/248.

⁴ et-Tevebe 9/40; Bedriye Gülşen, *Kur'an-ı Kerim'de İç Huzuru ile İlgili Kavramların İncelenmesi* (Ankara: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Doktora Tezi, 2025).

anlatılmıştır. Abdülkadir Erkut tarafından “*Kur’ân’da Hamiyyet ve Sekînet Kavramları*” ismiyle yazılan makalede ise hamiyet ve sekînet kavramları kısaca izah edildikten sonra, Kur’ân’da sekîne kavramının geçtiği altı âyet yüzeysel olarak açıklanmış ve sonuç olarak hamiyet ile sekîne kavramlarının duygu eğitimi ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Sekîne üzerine Güven Ağırkaya tarafından yazılan “*Modern Çağın Yitik Bir Değeri: Sekînet (Kur’ân Merkezli Semantik Bir Analiz)*” isimli makalede ise sekîne kavramının, kavramsal çerçevesi izah edildikten sonra, Kur’ân-ı Kerîm’de sekîne kavramının geçtiği altı âyet tefsirler ışığında açıklanmış ve son olarak çağımızda neden sekîneye ihtiyaç olduğu ifade edilmek istenmiştir. Sami Kılınçlı tarafından yazılan “*Yüce Allah’ın Kula Yardımının Bir Şekli Olarak Kalbe Sekînenin İndirilmesi*” başlıklı makalede, sekîne kavramının yardım anlamı üzerinde durulmuş ve kul ile Allah arasındaki ilişkinin bir boyutu olarak inanan kullarına Cenâb-ı Hakk’ın velâyetinin bir göstergesi olarak sekînenin indirildiği ifade edilmiştir. Salih Çift tarafından yazılan “*Tasavvufta Sekîne Kavramı*” isimli makale de ise sekîne kavramının tasavvufî yönden bir incelemesi yapılmıştır. Sekînenin mutasavvıfların hayatındaki yansımalarının aktarıldığı makalede sekînenin, insan-ı kâmil, nefis ve yakîn ile bağlantıları gösterilmiştir. Emrullah Akça ve Muhammed Kızılgeçit tarafından ortak olarak hazırlanan “*Sekîne Kişilik Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması*” ismiyle yayınlanan makalede ise sekîne kavramının kişilik üzerindeki etkisi yapılan anketler sonucu tespit edilmiştir. Tutum, bilgi, davranış ve duygu açısından ele alınan kavramın ideal bir kişilik özelliği olduğu, gerçeklik ve güvenilirliğe sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Sekîne üzerine yazılan en önemli çalışmalardan birisi de Abdurrahman Ateş’in “*Kur’ân’da Huzur ve Sükûn eş-gece-ev*” adlı kitabıdır. Üç bölümden oluşan kitapta İlk bölümde, sükûnun insan unsuru olarak tanımlanan eş kavramı, evliliğin amaçları, eşler arasındaki denge, uyum, eşler arasındaki uyumsuzluk ve giderme yolları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde sükûnun zaman unsuru olarak tanımlanan gece kavramı üzerinde durulmuş, Müslüman şahsiyetlerin yetişmesindeki gece unsurunun etkisi araştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise sükûnun mekân unsuru olarak tanımlanan ev kavramı üzerinde durulmuş, evin fonksiyonları, huzur ve sükûn sağlanamayan evlerin özellikleri izah edilmiştir. İtminan kavramı üzerine yapılan çalışmalar ise Dr. Sadık Halil Salih tarafından “*el-İtminanü fi’l- Kur’an-ı Kerim’i Nemûzecün Muhtâratün*” ismiyle Mecelletü’l-Ulûmî’l-İslâmiyye dergisinde yayınlanan makaledir. Makalede ilk olarak itminan kelimesinin geçtiği âyetler kısaca izah edilmiş ve âyette geçen itminan kavramının hangi anlamda kullanıldığı özet şeklinde verilmiştir. Daha sonra kavramın sözlük anlamı ve terim anlamı izah edilmiştir. Son kısımda ise konu ile ilgili âyetlerin tefsiri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuş ve her bir âyetten maddeler halinde itminanın hangi anlamlarda kullanıldığı açıklanmıştır. Esra Paralı tarafından “*Kur’ân’da “İtmi’nân” Kelimesinin Semantik Analizi*” başlıklı Yüksek Lisans tezinde ilk olarak kelimenin etimolojisi üzerinde durulmuş, ikinci bölümde de Kur’ân’a göre itminan kavramının dinî ve psikolojik yönü incelenmiştir. İtminan hakkında yazılan ikinci Yüksek Lisans tezi ise Bilal Umacı tarafından “*Kur’ân’da Şîfa, Sekîne ve Tuma’nîne Kavramları*” adıyla hazırlanmıştır. Tezde her bir kavram ayrı bölümlerde ele alınmış, sözlük ve terim anlamları verildikten sonra kavramların psikolojik tahlilleri yapılmıştır. Ertuğrul Döner tarafından yazılan “*Allah, Gökyüzü ve Somut İlişkisi: Mâide Sûresi 112-115. Âyetleri Örnekleme*” adlı makalede gökyüzünün dinler arasındaki durumu uzun bir şekilde açıklandıktan sonra gökten inen sofranın inananlar için ne şekilde itminana dönüştüğü somut bir şekilde örnekler ile anlatılmıştır. Fecr sûresinin 28. âyetinin incelendiği Süleyman Gezer tarafından yazılan “*Fecr Sûresinin 27-30. Âyetlerinin (Nefs-i Mutmainne) Anlaşılma Sorunları Üzerine*” başlıklı makalede ilk olarak âyetlerin nüzûl sebepleri açıklanmış, daha sonra klasik tefsir literatüründeki yorumlar aktararak mutmainne nefis ile kimlerin kastedildiği izah edilmiştir. Hasan Kâmil Yılmaz tarafından yazılan “*Mutmain Kalb*” isimli makalede de itminan kavramının âyetlerde, hadislerde ve tasavvufta hangi anlamlarda kullanıldığı aktarılmıştır. Murat Sülün tarafından yazılan “*Nefs-i Mutma’inne Âyetine Yeni Bir Yaklaşım*” isimli makalede ise sadece Fecr sûresi 27. âyeti üzerinde durulmuş ve mutmain nefsin

hangi anlamlarda kullanıldığı, klasik ve işârî tefsirler arasında karşılaştırma yapılarak izah edilmek istenmiştir.⁵

1. Kur'ân-ı Kerîm'de İç Huzuru Anlamına Gelen Sekîne ve İtminan Kavramlarının Analizi

Sekîne/سَكِينَة kelimesi “سَكَنَ” kelimesinin failetün/فَعِيلَة formuna girmiş halidir. Kök anlamı; hareketin dinmesi, sükûn ve sakinleşmektir.⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de türevleri ile birlikte altmış dokuz âyette geçtiği görülmektedir. Fiil olarak 20 âyette geçen kavram, “yerleşmek⁷, huzur vermek⁸ ve hareket halini durdurmak⁹” anlamlarında kullanılmıştır. İsim olarak ise 49 âyette

⁵ Ignaz Goldziher, “Müslümanlarda Sekine Kavramı”, çev. Mehmed S. Hatipoğlu, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (1983), 143-152; Salime Leyla Gürkan, “Sekine”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 36/329-331; Serhan Osmañcelebioğlu, *Kur'ân'da Sekîne Üzerine Bir İnceleme*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018); Hassan Mahmood Qadir, *es-Sekîne ve 't-Tuma'nîne fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm Dirâse Luğaviyye Dilâliyye*, (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016); Mahmud Muhammed Hass, *es-Sekînetü ve Nazâiruhâ fi'l-Kur'an'i'l-Kerim*, (Gazze: İslam Üniversitesi, Usûlû'd-Din Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012); Tamir Muhammed Ahmed Hicâzî, *Âyâtü's-Sekîneti fi'l-Kur'ân'i'l-Kerîm Dirâsetü Belâğıyyetü Tahliliyyetü*, (Mısır: Ezher Üniversitesi yay., 2016); Salahaddin Selim, “es-Sekînetü ve 't-Tuma'nînetü fi'l-Kur'ân'i'l Kerim Dirâsetün Delâliyyetün”, *İslamî İlimler Fakültesi Dergisi* 6/12 (2012); Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an'da Eşler Arası İlişki Hakkında Önemli Bir Kavram: “Sükûn” -Eşler Arasında Cinsel ve Duygusal Eğilim”, *Dinbilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi* 4/1 (Şubat2004), 73-86; Abdülkadir Erkut, “Kur'an'da Hamiyet ve Sekînet Kavramları”, *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 14/1 (Bahar2014), 157-177; Güven Ağırkaya, “Modern Çağın Yitik Bir Değeri: Sekînet (Kur'an Merkezli Semantik Bir Analiz), *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 21/1 (Haziran 2021), 151-178; Sami Kılınçlı, “Yüce Allah'ın Kula Yardımının Bir Şekli Olarak Kalbe Sekînenin İndirilmesi”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran2021), 219-250; Salih Çift, “Tasavvufta Sekîne Kavramı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/2 (Haziran2006), 1-14; Emrullah Akça - Muhammed Kızılgeçit, “Sekine Kişilik Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (Haziran2021), 225-243; Abdurrahman Ateş, *Kur'an'da Huzur ve Sükûn eş-gece-ev*, 4. Baskı (İstanbul: Çıra yay., 2017); Sadık Halil Salih, “el-İtmi'nanfi'l- Kur'an-ı Kerim'i Nemûzecün Muhtâratün”, *Mecelletü'l-Ulûmi'l-İslâmiyye* 10/6 (2015), 186-230; Esra Paralı, *Kur'ân'da “İtmi'nân” Kelimesinin Semantik Analizi*, (İsparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012); Bilal Umacı, *Kur'ân'da Şîfa, Sekîne ve Tuma'nîne Kavramları*, (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007); Ertuğrul Döner, “Allah, Gökyüzü ve Somut İlişkisi: Mâide Sûresi 112-115. Âyetleri Örnekleme”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30. Yıl Özel Sayısı (Eylül2022), 201-218; Süleyman Gezer, “Fecr Suresinin 27-30. Âyetlerinin (Nefs-i Mutmainne) Anlaşılma Sorunları Üzerine”, *Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/28 (Aralık2015), 49-60; Hasan Kâmil Yılmaz, “Mutmain Kalb”, *Altınoluk Dergisi* 216 (Şubat2004), 6-9; Murat Sülün, “Nefs-i Mutma'inne Âyetine Yeni Bir Yaklaşım”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50/1 (Nisan2009), 1-24; Gazâli, *Mükâşefetü'l Kulûb*, çev. Ömer Faruk Haznedaroğlu (İstanbul: Medine yay., 2001); Âdem Ergül, *Kur'an ve Sünnet Işığında Kalbi Hayat* (İstanbul: Altınoluk yay., 2000); Hatice Cerrahoğlu, *Kur'an-ı Kerim'de Akıl ve Kalp Kavramları ve Bunların Birbirleriyle Münasebetleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993); Esra Aktaş, *Kur'an ve Hadis Rivayetlerinde “Kalp” Kavramı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013); Fatma Çalık, “Bir Semantik Analiz Denemesi: Kur'an'da ‘Kalp’ Kavramı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (Haziran2011), 167-190; Elif Okur, “Kur'ân-ı Kerîm'de Düşünme Vasıtaları Olarak Kalp, Fuâd, Lübb Kavramlarının Filolojik Tahlili”, *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 10 (Haziran2020), 97-121; Menderes Bilgili - Ömer Yavuz, “Kur'an'da Geçen Kalp Kavramının Anlaşılmasında İzole Sistemin Önemi”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2012); Süleyman Uludağ, “Kalp” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yay., 2001), 24/229-232.

⁶ Ebû'l-Feyz Muhammed Murtezâ el-Hüseynî Zebidî, *Tâcu'l-Arûs min Cevahiri'l-Kâmus* (Kuveyt: Matbaatu Hükümet-i Kuveyt, 1421), 35/197-200.

⁷ İbrâhîm 14/45; et-Talâk 65/6; el-En'âm 6/13; İbrâhîm 14/14; el-A'râf 7/61; el-İsrâ 17/19; el-Bakara 2/35; el-A'râf 7/19; el-Kasas 28/58.

⁸ el-Kasas 28/72; en-Neml 27/86; el-A'râf 7/189; Yûnus 10/67; el-Kasas 28/73; er-Rûm 30/21; el-Mü'min 40/61.

⁹ Şurâ 42/33; el-Mü'minûn 23/18.

geçen sekîne kelimesinin türevleri; “ev¹⁰, fakir¹¹, yoksulluk damgası¹², hareketsizlik¹³, dinlenme¹⁴, huzur¹⁵ ve bıçak¹⁶” anlamlarında kullanmıştır.

Sekîne kelimesi semantik açıdan incelendiğinde “sükûn, nefisteki telaş, endişe, kaygı ve heyecanın dinmesi ile oluşan, kalp durulması, yürek ısınması, ülfet, yakınlık, samimiyet, gönül rahatlığı, huzur ve sükûn hali veya bu halin kaynağıdır”.¹⁷ Ayrıca sekîne kelimesinin “الى” harf-i cerri ile kullanılmış olması onun iç huzuru anlamına geldiğini gösteren önemli bir ayrıntıdır.¹⁸ Sekîne kelimesine “melek, ruh ve nur”¹⁹ anlamlarının verilmesi ve bazı âyetlerde sekînenin Allah Teâlâ tarafından²⁰ bizzat Müminlerin kalplerine indirildiğinin ifade edilmesi iç huzurun mânevî bir boyutunun da olduğunu göstermektedir. Râgıb el-İsfahânî (öl. V/XI. yüzyılın ilk çeyreği) el-Fetih 48/4. âyetinde geçen *قُلُوبَ الْمُؤْمِنِينَ فِي السَّكِينَةِ* “sekîne” kelimesine “*Müminlerin kalplerini sakinleştiren ve onlara güven veren melek*” anlamını verirken,²¹ Buhârî (ö. 256/870)’de Kehf sûresinin fazileti kısmında Berâ’dan rivâyet edilen bir hadiste, bir kişinin Kehf sûresini okurken kendisine yaklaşan bir bulutun ne olduğu Peygamber Efendimiz’e (s.a.v.) sorulduğunda; “*Bulut gibi görünen şey sekînedir. Kur’ân’ı tebcil (onurlandırma, yüceltme) için inmiştir*” buyurduğu aktarılır.²² Bu durumda “sekîneye” “melek” dendiği gibi “kişiyi sakinleştiren, dinginlik veren, huzur veren” iç duyguya da “sekîne” denmiştir.

Ayrıca, Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932) sekîneyi ilâhî hitap, ilham ve kalp kavramlarıyla birlikte değerlendirir ve Allah katından peygamberler ve velilere nâzil olan ilhamın taşıyıcısı olarak görür. İlâhî hitabın ilâhî bir ruhla birlikte peygamberlerin kalplerine inmesi gibi, ilhamın da sekîneyle birlikte muhaddes (meleklerin kendisiyle konuştuğu kimse) velilerin kalplerine indiğini düşünür. Şeytanın vahyi ifsat etmesi mümkün olmadığı gibi nefsin de ilhamı ifsat etmesi mümkün değildir ve bu yüzden indirilen ilham her türlü şüpheden kesin bir şekilde korunduğu için sekîne olarak isimlendirilmiştir.²³ Böylece kalp ilhamı alır, sükûn ve huzura kavuşur. Bu

¹⁰ Sebe’ 34/1; el-Enbiyâ 21/13; en-Neml 27/18; et-Tevbe 9/24; 72, İbrâhîm 14/45; es-Saf 61/12; Tâhâ 20/128; el-Kasas 28/58; el-Ankebût 29/38; es-Secde 32/26; el-Ahkâf 46/25.

¹¹ el-Bakara 2/184; el-İsrâ 17/26; er-Rûm 30/38; el-Mücâdele 58/4; el-Kalem 68/24; el-Hâkka 69/34; el-Müddesir 74/44; el-İnsân 76/8; el-Fecr 89/18; el-Beled 90/16; el-Maûn 107/3; el-Bakara 2/38, 177, 215; en-Nisâ 4/8, 36; el-Mâide 5/89, 95; el-Enfâl 8/41; et-Tevbe 9/60; el-Kehf 18/79; Nûr 24/22; el-Haşr 59/7.

¹² el-Bakara 2/61; Âl-i İmrân 3/112.

¹³ el-Furkân 25/45.

¹⁴ el-En’âm 6/96; en-Nahl 16/80.

¹⁵ el-Bakara 2/248; el-Fetih 48/4, 18; et-Tevbe 9/26, 40; el-Fetih 48/26.

¹⁶ Yûsuf 12/31.

¹⁷ Ebi Bekr Muhammed b. El-Hasan İbn Düreyd el-Ezerî, *Kitâbü'l-Melâhîn* (Dımaşk: Vezâretü’s-sakâfe, 1992), 193; Ebû'l-Hasen Mukâtîl b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *el-Vücûh ven'n-nezâir fî Kur'an'il-azîm* (Bağdat: Mektebetü'r-Rüşd, 1432), 183-184; Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424), 2/2/261; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *Tefsiru Garîbü'l-Kur'ân*. (Beyrut: Darul Kütübül İlmiyyeh, 1978), 92, 186, 192, 412; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luga* (Beyrut: Dâru'l-İlm lil-Melâyin, 1987), 1/856; Sicistânî, *Garîbü'l-Kur'ân*. (y.y.: Muhammed Ali Sabbah Matbaa, 1322), 108-109; Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh* (Beyrut: Alemü'l-Kütüp, 1408), 1/329; Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa* (b.y: ed-Dâru'l-Musarriyyetü li't-Te'lifü ve't-Tercüme, ts.), 10/66; Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris Zekerîyyâ, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luga* (y.y.: Dâru'l-Fikr, 1399), 3/88; Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-luga ve sîhâhu'l-'Arabîyye* (Beyrut: Dâru'l-'İlmi'l-Melâyin, 1979), 5/136; Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Herevî, *Kitâbü'l-Garîbeyn fî'l-Kur'ân ve'l-hadîş* (Riyad: Mektebetül Mustafa el-Baz, 1419), 913-914; Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Muhammed ed-Dâmegânî, *ez-Zevâ'id ve'n-nezâir*. (Beyrut: Dâru'l-İlm, 1983), 241-242; Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözcüğü* (İstanbul: Çıra yay., 2012), 505; Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Ahmed ez-Zemâşerî, *Esâsü'l-belâğa* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419), 1/467; İbn Mânzur, *Lisânü'l-'Arab* (Kahire: Dâr'ul Mearif, ts.), 2053-2054; Alî b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürçânî, *Mu'cemu'l et-Ta'rîfât* (Kâhire: Dâru'l-Fazileh, 2004), 103; Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîd* (Dımaşk: Müessesetü'l-Risale, 1998), 1206.

¹⁸ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (y.y.: Daru'l-Fikr, 1981), 18/95-96.

¹⁹ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, 504.

²⁰ et-Tevbe 9/26.

²¹ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, 505.

²² Buhârî, “Fedâilü'l-Kur'an”, 11 (No.15).

²³ Hakîm et-Tirmizî, *Hatmü'l-evliyâ* (Beyrut: Matbaa Kâsuleyke, 1965), 347-350.

ilham gönderildiği duruma göre güven, yardım, zafer ve yakîn ile sonuçlanır. Böylece insanın iç dünyasında duygusal bir metanet ve dinginlik ortaya çıkar.²⁴

İtminan kelimesinin de aynı şekilde “sıkıntılı bir durumdan sonra sükûnete erme,²⁵ ruhsal doygunluk, dinginlik, huzur, kalbin rahatlaması, yatışması, huzur bulması,²⁶ hoşnutluk,²⁷ gibi sekîne ile benzer anlamlar içerdiği görülmektedir. İtminan kelimesi türevleriyle birlikte Kur'an-ı Kerim'de on iki yerde geçmektedir. Bunların sekiz tanesi fiil olarak²⁸ geçerken geriye kalan dört tanesi de²⁹ isim olarak geçer. Fakat itminân ile sekîne arasında sıkı bir ilişki olmakla birlikte ikisini ayıran unsurlar da bulunmaktadır. Mesela sekînenin süreklilik arz etmediği fakat itminanın kişinin ayrılmaz bir parçası olduğu söylenmektedir.³⁰ Yani sekîne tam doyuma ulaşma anı olmadığı için zaman zaman dalgalanmalar görülmekte iken itminanda her şey yerine oturmuştur. Sekîne ara sıra ortaya çıkan bir şey iken itminan sahibinden ayrılmayan bir özelliktir. Aslında itminan, sekînenin son noktasıdır.³¹ “Sekîne”, itminanı sağlayan ve ona sebep olan maddî ya da mânevî unsurun adıdır. Yani sekîne sebep, itminan onun sonucudur. İsrâiloğullarına gelen tâbût,³² ölülerin diriltilmesi,³³ gökten bir sofranın indirilmesi³⁴ ve meleklerin yardımcı olarak gönderilmesi³⁵ itminanı meydana getiren unsurlardır. Kalplerin yatışmasını sağlayan, huzura erdiren, sakinliği ve güveni oluşturan bu hususiyete sekîne denmiştir. Allah Teâlâ Müminlerin korkularını, endişe ve şüphelerini bu sekînelerle ortadan kaldırmış, gönüllerini dinginliğe ve huzura ulaştırmıştır.

Zihin dünyasındaki karışıklardan kişiyi huzura ulaştıracak önemli unsurlar; iman, bilgi ve zikir olarak ifade edilebilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de en-Nahl 16/106. âyetle iman ile itminana ulaşan kalp; el-Bakara 2/260 ve el-Mâide 5/113. âyetlerde kesin bilgi ile kalbin itminana ulaşması; er-Ra'd 13/28. âyetle ise ancak zikir ile kalplerin tatmin olacağı ve iç huzura ulaşacağı ifade edilmiştir.

2. Zihin Dünyasındaki İç Huzuru Sağlayan Unsurlar

2. 1. İman

İnanç tüm toplumlarda bulunan vazgeçilmez bir duygudur. Bu açıdan düşünüldüğünde inanma duygusu fitrîdir. Fıtrat ise her varlıkta bir düzen yaratan Cenâb-ı Hakk'ın insan için yarattığı düzene verilen isimdir.³⁶ Postmodern dünyada insanı huzur ve sekînetten uzaklaştıran şey maddî imkânlar ve metafizik yoksunluktan ziyade kendisi için yaratılan düzenden yani fıtratından uzak düşmüş olmasıdır. İnsanı huzur ve sekînete götürecektir şey ise özünde var olan fıtrat, denge ve kutsalın olduğu bu değerler manzumesine geri dönmesidir.³⁷

²⁴ Mazhar Dündar, “İlahi Hitap Ruh İlişkisi” *Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Dergisi*, 4/13 (2018), 539-546.

²⁵ Zekeriyâ, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luga*, 3/422; İbn Mânzur, *Lisânü'l-'Arab*, 2707; Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, 641; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 6/5425; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luga*, 2/1089; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, 35/357; Mukâtil b. Süleyman, *Kur'an Terimleri Sözlüğü el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (İstanbul: İşâret yay., 2003), 51; Ebû Abdullah el- Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmegânî, *Kâmusu'l-Kur'an ev islah el-Vücûh ven'n-nezâir li-elfâzi Kitâbil-lahil-azim.*, 298; Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâga*, 1/614.

²⁶ Ebû'l-Feyz Muhammed Murtezâ el-Hüseyin Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevahiri'l-Kâmus*, 35/357.

²⁷ Mukâtil b. Süleyman, *Kur'an Terimleri Sözlüğü*, 51; Ebû Abdullah el- Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmegânî, *Kâmusu'l-Kur'an*, 298.

²⁸ el-Bakara 2/260; Âl-i İmrân 3/126; en-Nisâ 4/103; el-Mâide 5/113; el-Enfâl 8/10; Yûnus 10/7; er-Ra'd 13/28; el-Hac 22/11.

²⁹ en-Nahl 16/106; en-Nahl 16/112; el-Fecr 89/27; el-İsrâ 17/95.

³⁰ Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *Besâ'iru'z-zevâ'ir fi't-temyiz fi letâ'ifi'l-kitâbi'l-'azîz* (Kahire: Matâbi'ü-l Ehlem, 1416), 3/516-517; Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Herevî, *Kitâbü'l-Garîbeyn fi'l-Kur'ân ve'l-hadis*, 913-914; Âdem Ergül, *Kur'an ve Sünnet'te Kalbî Hayat* (İstanbul: Erkam yay., 2000), 367.

³¹ Fîrûzâbâdî, *Besâ'ir*, 3/517.

³² el-Bakara 2/248.

³³ el-Bakara 2/260.

³⁴ Mâide 5/113.

³⁵ Âl-i İmrân 3/126.

³⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 21/90; er-Rûm 30/30.

³⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 21/90.

İnsan kendi yaşamında bir anlam bulma arayışındadır ve bu yaşamındaki temel bir güdüdür.³⁸ İnanç ise insana aradığı anlamı sunar. İman sayesinde insanın dünyası anlam kazanırken, yaşantısı karışıklıktan ve huzursuzluktan kurtulmuş olur. İmanı sayesinde kişi iç huzura ve aydınlığa ulaşır. Kur'an-ı Kerim'de iman, nur ile; inançsızlık karanlık ile eşleştirilmiştir.³⁹ İmanın nur olarak ifade edilmesinin amacı içsel algıyı, kişinin aradığı anlam bulma arayışını ve ferâseti sağladığı içindir. Yani iman benlik ve bilinci geliştirip, gerçeği algılamada bir iç aydınlığı ve ferâseti kazandırmaktadır.⁴⁰ Bu sayede kişi düşünce dünyasındaki sorulara cevap bulacak; zihni yönden karışıklığa son vererek dengeyi elde edip, imanı sayesinde huzuru yakalayabilecektir. Nitekim Zümer 39/22. âyetinde “Allah kimin gönlünü İslâm'a açmışsa o, Rabbinden gelen bir aydınlık içinde olmaz mı? Allah'ı anma konusunda kalpleri katılaştıranlara ise çok yazık! Onlar apaçık bir sapkınlık içindedirler.” şeklinde geçer. Âyetinde ifade edildiği gibi bu kimseler iman etmekle hakikatin aydınlığına ulaşmış ve iç dünyaları yatışmış, rahatlamış ve huzura kavuşmuştur. İman sayesinde kesin bir bilgi elde eden kimsenin gönlü tatmin olmuş, zihin dünyası huzura ermiş ve aydınlığa ulaşmıştır. Elde ettiği aydınlığın kaynağı ise Cenâb-ı Hakk'tır.⁴¹ İman sayesinde bu nura yaklaşırlar ve böylece içsel huzur artar. İman eden kimse ölümler arasından çıkıp yürüebilmesi için kendisine bir ışık verilen kimseye benzetilerek⁴² inanç sahibi olmanın kişiyi dirilttiği ifade edilirken; küfür, karanlıklar içinde kalan kimsenin durumu ile resmedilmektedir.⁴³ Karanlıklar ise kötülüğü ve şerri sembolize etmektedir.⁴⁴ Ayrıca inançsız kimseler, kalbi hastalıklı, pislikler içinde olarak⁴⁵ tasvir edilir. Rics/pislik ile ifade edilmek istenen maddî değil mânevî anlamdaki pislik, yani küfür, göğüs daralması,⁴⁶ stres ve huzursuzluktur.⁴⁷ Müşriklerin de içsel duyguları Kur'an-ı Kerim'de benzer şekilde gökyüzünden düşen ve kuşlar tarafından parçalanan kimsenin yaşadığı buhran ve sıkıntı ile ifade edilmektedir.⁴⁸ İnançsızlığın başka bir boyutu olan münafığın ruhsal durumu da diğerlerinden çok farklı değildir. Bakışları, düşünceleri, duyguları sürekli yalpalamakta, çalkantılar içinde gelgitler ile boğuşmaktadır.⁴⁹ Sürekli bir tedirginlik, stres ve kaygı içindedirler.⁵⁰

Ruhî yönden huzuru elde edebilmek için aklî ve ruhî eylemler ile dengeyi kurmak gerekmektedir. Çünkü insan tek boyutlu olarak yaratılmamıştır. İç huzura ulaşabilmek için ruh boyutunun da göz önüne alınması gerekir. Aklî ve ruhî eylemler ile dengeyi sağlamak ise insanın fitratının gereğidir.⁵¹ İman ise kalpleri tüm şüphelerden, kaygıdan, kaostan kurtararak doyuma ve huzura ulaştırır.⁵² Kalp dünyaya meylettğinde onu elde etmek ve istediği gibi kullanmak için çabaladığında stres, sıkıntı ve ızdırap ortaya çıkar. Fakat kalp Allah'a yönelince sıkıntı ve ızdırabın yerini huzur, dinginlik ve güven kaplar.⁵³

³⁸ Frankl Viktor E., *İnsanın Anlam Arayışı* (İstanbul: Okuyan Us Yay., 2009), 115.

³⁹ en-Nur 24/40.

⁴⁰ Hayati Aydın, “Kur'an'da İç Aydınlığı ve Psikolojik Dinginlik”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 34., (01 Ocak 2007), 214-236.

⁴¹ en-Nur 24/35.

⁴² En'am 6/122; Enfal 8/24

⁴³ el-Bakara 2/16.

⁴⁴ Felak 113/3.

⁴⁵ et-Tevbe 9/125.

⁴⁶ En'am 6/125.

⁴⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 11/66.; el-Mâide 5/90; el-En'am 6/125.

⁴⁸ Hac 22/31.

⁴⁹ en-Nisa 4/143.

⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an ve'l-mübeyyin limâ tezâmmenehû mine's-sünneti ve âyi'l-furkân* (Beyrut: Müessesetü'l-Risale, 2006), 7/193-194.

⁵¹ Lev Nikolayeviç Tolstoy, *Din Nedir* (İstanbul: Furkan yay., t.y.), 35.

⁵² er-Ra'd 13/28; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki ğavâmi' t-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vil'* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1430), 540; Râgib el-İsfahânî, *Müfredât*, 641-641.

⁵³ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/51.

Kur'an-ı Kerim'de iki âyette iman ile itminana ulaşmaktan bahsedilirken,⁵⁴ bir âyette de indirilen sekîne sayesinde inananların imanlarının artması anlatılmaktadır.⁵⁵ Sözlüklerde de iman kelimesi tanımlanırken itminan kelimesinin kullanılması, iman ile itminan arasındaki ilişkiyi göstermektedir.⁵⁶

Nahl sûresi 16/106.âyette:

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيْمَانِهٖ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيْمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse -kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan başka- fakat kim kalbini kâfirliğe açarsa, işte Allah'ın gazabı bunlarıdır; onlar için büyük bir azap vardır.” buyrulmaktadır.

Bu âyet-i kerîme müşrikler tarafından dayanılmaz işkenceler gören Yâsir b. Ammâr'ın durumunu izah için inmiştir. Âyetteki mutmainne kelimesine “razı olmuş, huzura kavuşmuş bir kalp” şeklinde anlamlar verilmiştir. Rasulullah (s.a.v.) Yâsir b. Ammâr'a kalbinin durumunu sorduğunda, “مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيْمَانِ” “iman ile tatmin olmuş” şeklinde cevabını vermiştir.⁵⁷ Ayrıca “razı olmuş bir kalp” olarak da anlam verilmektedir.⁵⁸ İman ve küfür sadece kişinin kendi tercihi ile gerçekleşir. Zorlama anında ise kişinin tercih etme seçeneği elinden alındığı için ağzından çıkanlar değil, kişinin kalbinin durumu önemlidir. Çünkü kalp zorlanamaz, ona müdahalede bulunulamaz. Bu alan kişilerin müdahale sınırları içerisinde değildir. Allah Teâlâ bu hususta kişileri affetmiş ve onların imanını geçerli saymıştır. Çünkü Allah, iman ve küfrün gerçeğini dil ve diğer organlara değil, sadece kalbe bağlamıştır. Bunun sebebi de diğer organlara baskı yapılmasının mümkün olmasıdır. Fakat kalp üzerinde baskının tesiri olmaz.

İkinci âyet ise Fecr sûresi 89/27. âyettir:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنِّةُ

“Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan!”

Âyette geçen “nefs” kelimesi “ruh” anlamında kullanılmıştır.⁵⁹ Mutmainne kelimesi; Allah'ın emir ve yasaklarını son derece sabır ve metanet ile karşılayarak Allah'a kesin bir şekilde inanan mümin,⁶⁰ Allah'ın sevabını ve cezasını tasdik etmiş,⁶¹ kabullenmiş, razı olmuş, sükûna ermiş, huzur ve güvene kavuşmuş nefis olarak tanımlanır.⁶² Allah'ın Müminler için dünya ve âhirete ait vaatlerini kesin bir şekilde tasdik sonucunda kalbin yatışması, her türlü şüphelerden arınması kişinin mutmain olmasını sağlar. Yani kişinin imanındaki şüphe ve rahatsızlığın olmadığı bir sekîne olarak kesin inanmanın verdiği bir huzur halidir.⁶³ Ayrıca mutmain olmak demek Allah ile kesin karşılaşacağını bilmek, şüphesi olmayan⁶⁴ ve bunun için hazırlanmak

⁵⁴ en-Nahl 16/106; Fecr 89/27.

⁵⁵ el-Fetih 48/4.

⁵⁶ İbn Mânzur, *Lisânü'l-‘Arab*, 142.

⁵⁷ Ebî Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân ve Tefsîru İbn Cerîr, Tefsîrü't-Taberî* (Kahire: Bidârî'l-Hicr, 2001), 14/374-375; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 14/585.

⁵⁸ Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *et-Tefsîrü'l-kebîr* (Beyrut: Müessesetü't-Tarihi'l-Arabiyye, 1423), 2/488.

⁵⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Kitâbü'r-Rûh* (İstanbul: İz yay, 2003), 304.

⁶⁰ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzil* (Riyad: Dâr Tayyibe, 1989), 8/423.

⁶¹ Ferrâ', *Me'âlimü't-tenzil*, 8/423.

⁶² Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. İsâ b. Abdillâh b. Refî' et-Tüsterî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azim (Tefsîrü't-Tüsterî)* (y.y.: Dâru'l-Harem, 2004), 314.

⁶³ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005), 17/23.

⁶⁴ el-Bakara 2/260; Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdurrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırmâtî el-Endelüsî İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001), 8/615-616.

anlamına da gelmektedir.⁶⁵ Allah'ın sevabına razı olmuş ve ihsan ettiklerine kanaat eden bir nefis mutmain olmuş bir nefistir. Kanaat ve rıza kulun teslimiyeti anlamına gelir ve bu da imanın ve Müslümanlığın göstergesidir. İnkâr eden ve nankörlük eden kullarda rıza ve kanaat olmadığı gibi nimete şükür de olmayacaktır. Mutmain olan nefsin bir özelliği de Allah'ın nimetlerine şükretmektir.⁶⁶ Mutmain bir nefse ulaşabilmek için sabır, şükür ve kanaat gerekli olduğu gibi Allah'ın zikri ve marifet de gereklidir. Böyle bir nefis cennet ile müjdelenecek ve tam bir doyum hali yaşayarak itminana ulaşacaktır.⁶⁷

Mutmain olmuş nefis, korku, üzüntü ve şüpheden uzak, emniyete sahip olan nefistir ki⁶⁸ bu da dünyada iken Allah'ı bilmek ve ona kulluk etmek ile mümkün olacaktır. İtminan nefsin Hakk ile iç içe yaşaması sebebiyle tüm şüphelerin ortadan kalkması ve kendisini hiçbir korku ve ümitsizliğin rahatsız edemeyecek hale ulaşmasıdır.⁶⁹ Sürekli hak üzere daim olan, gerçekten ayrılmayan, arınmış, sükûn ve sebat sahibi bir nefis ancak huzura ulaşabilecektir.⁷⁰

Fetih sûresi 48/4. âyet ise inananların kalplerine indirilen sekîne ile imanın artmasını anlatır:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيْمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

“İmanlarına iman katsınlar diye müminlerin kalplerine huzur ve güven aşıl原因an da O'dur. Göklerin ve yerin askerleri yalnız Allah'a aittir ve Allah her şeyi bilmekte, yerinde yapmaktadır.”

Âyet-i kerîme incelendiğinde sekînenin Allah tarafından mümin olanların kalplerine indirildiği ifade edilmektedir. Sekîne kelimesi bu âyette “inananların kalplerine indirilen sükûnet” anlamında kullanılmıştır. Müminler büyük umutlarla umre yapmak için geldikleri Mekke'ye girmekten alıkonuldukları için son derece kızgın olmalarına rağmen Allah'ın kalplerine indirdiği sekîne sayesinde öfke kontrolü sağlayabilmiş, sabır, metanet ve sükûnu elde etmişlerdir. Böylece hiç kimse dininden dönmemiştir.⁷¹ Bu olaydaki duygu kontrolü son derece önemlidir. Çünkü inananların sahip oldukları en büyük hazineleri olan imanlarını korumaları sağlanmış ve bu sayede imanları kuvvet kazanmıştır. Sekînenin inmesi ile Müminlerin imanlarının artması, sekînenin bir nur olması ile de izah edilmektedir. Nur, insanın doğruyu ve yanlış, hak ve batılı ayırt etmesini sağlayan, insanın önünü aydınlatan, ilâhî bir aydınlıktır.⁷²

İbn Abbâs (öl. 68/687-88), âyetteki “sekîne” kelimesini kalp huzuru ve rahmet olarak açıklamıştır. Nitekim dinde sebat etmeleri Allah'ın kendileri için indirdiği bir rahmet olmuştur. Böylece sahabîler, Hudeybiye günü Allah ve Rasulüne icâbet etmiş; Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne boyun eğmiştir. Kalp huzuru ile bu zor durumu kabullenmeleri ve gönüllerinin hoş olması sonucu Allah Teâlâ da onların imanlarına iman katmıştır.⁷³ Yani Müminlerin gönüllerine, Rasûlullah (s.a.v.)'ın getirdiği kanunlara gönül verme, teslim olma ve onları kabul etme duygusunu indirmiştir.⁷⁴ Bu bir tür ilhamdır. Nitekim Allah Resulünün çağrısına uyarak

⁶⁵ Ebî Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi' u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân ve Tefsîru İbn Cerîr, Tefsîrû't-Taberî*, 24/393; İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân* (İstanbul: Erkam yay., 1435), 10/393-396.

⁶⁶ Ebû'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-Kerîm/Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkandî* (Riyad: Dâru't-Tayyibe, 1409), 3/478.

⁶⁷ Ebî'l-Kasım Abdulkerim b. Hevâzin b. Abdulmelik Kuşeyrî, *Tefsîru'l-Kuşeyrî Letâîfû'l-İşârât* (Beyrut: Daru'l-İlmiyye, 1428), 3/421.

⁶⁸ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Tefsîru'l-Beydâvî Envaru'l-Tenzil ve Esraru'l-Te'vil* (Beyrut: Daru'l-Reşid, ts.), 3/532.

⁶⁹ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/177-179; Gezer, Fecr Suresinin 27-30. Âyetlerinin (Nefs-i Mutmainne) Anlaşılma Sorunları Üzerine, 49-60.

⁷⁰ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm* (Kahire: Müessesetü'l-Kurtuba, 2000), 14/350.

⁷¹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Tefsirlerin Özü Safvetü't-Tefsîr* (İstanbul: İz yay., 2003), 6/103.

⁷² Süleyman Uludağ, “Nûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yay., 2007), 33/244.

⁷³ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri* (İstanbul: Çağrı yay, 1993), 13/7336.

⁷⁴ İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 19/312.

Hudeybiye seferine icabet etmek kolay değildi. Davet edilen bazı kişiler, sefere icabet etme konusunda korku, şüphe, endişe, tereddüt ve kaygı yaşamış ve bazıları davet edildiği halde icabet etmemiştir.⁷⁵

Sekînenin sahabeye indirilmesinin sebebi ise sahabenin inen âyetleri tasdik etmeleri ve iman sahibi olmaları, gönülden itaat ederek teslim olmalarıydı.⁷⁶ Hz. Peygamber rüyasını anlattığında bu, sahabeyi sevindirmişti. Fakat yapılan Hudeybiye antlaşması hoşlarına gitmemiş ve kalplerinin karışmasına sebep olmuştu. İnen sekîne ile kalpleri sakinleşti, zihinlerindeki karışıklık ve şüphe yerini yakîne bırakarak kalplerinin iman üzere sabitlenmesi sağlandı.⁷⁷ Böylece inen sekîne ile kalpleri huzur ve sükûnete kavuşmuş oldu. Ayrıca kalpleri Hakk'a iman ve peygamberine güven ile doldu.⁷⁸ Yaşanan korkudan sonra kendilerine lütfedilen sekîne ile güven ve emniyete ulaşmış oldular. Sekîne Allah ve Resûlü için azamet, sahabe için vakar ve kendi aralarında birbirlerine merhametli davranmaları için ise bir rahmet olmuştur.⁷⁹ Âyetle sekînenin kalbe indirildiğinin ifade edilmesi onun basîret gibi açık olmadığını, gizli olduğunu gösteren bir özelliktir.⁸⁰

Böylece gönüller yatışmış, dinginliğe ulaşmış, kalpler kararlılık, sebat, metanet, huzur ve sükûnet ile dolmuştur.⁸¹ Sekîne sayesinde sahabîlerin imanı kat kat artmış, kalplerindeki nurlar ziyadeleşmiş ve biat konusunda Hz. Peygamber'in emirlerini tasdik edebilmeleri kolaylaşmıştır.⁸² İmanın artmasına; inen 'şer'i hükümleri tasdik ve yakîn, ilmin ziyadeleşmesi' gibi anlamlar da verilmiştir.⁸³ Müminler indirilen sekîne ile kendilerini imanî yönden güçlendirmiş ve kuvvetli hale getirmişlerdir. Ayrıca inen sekîne ile de bulundukları duruma sabretmeleri sağlanan Müminlerin daha önceden gaybî meselelerde sahip oldukları ilme'l-yakîn bilgilerinin bu sayede ayne'l-yakîne ulaşması ile de imanlarındaki kuvvetin arttığı ifade edilmektedir.⁸⁴ Kur'an-ı Kerim'de kalbin sağlamlaştırılması⁸⁵ şeklinde ifade edilen âyetlerde de aynı sekîne gibi imanın kuvvetlenmesinden bahsedildiği görülmektedir. Âyetlerin tefsirleri incelendiğinde de kalplerin pekiştirilmesinin iman⁸⁶ ve tevhid⁸⁷ anlamlarına geldiği görülmektedir.

2. 2. Bilgi

Sadece öznel deneyimler değil, bunun yanında Kur'an âyetleri de kalplerin kendisine gelen âyetlerle etkileşime girebilecek bir özelliğe sahip olduğunu söylemektedir. Bu husus, âyeti kerîmede;

⁷⁵ Erkut, "Kur'an'da hamîyyet ve sekînet kavramları", 165.

⁷⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 6/181.

⁷⁷ Kuşeyrî, *Letâifü'l-İşârât*, 3/214.

⁷⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21/246.

⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 16/1024.

⁸⁰ Semerkandî, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, 3/252; Sami Kılınçlı, "Yüce Allah'ın Kula Yardımının Bir Şekli Olarak Kalbe Sekînenin İndirilmesi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (30 Haziran 2021), 236.

⁸¹ Mukâtil, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 2/67; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21/246; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1024; Ebu'l Fadl Şehabeddin es-Seyyid Muhammed Âlûsî el-Bağdadi, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-me'sânî*. (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1415), 13/246; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, 19/301; Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Mektebetü'l Riyadü'l Hadise, 1391), 5/156; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 6/4408-4410.

⁸² Semerkandî, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, 2/252.

⁸³ İbn Abbas, *Tefsîrü'l-lbn Abbas* (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübü's-sekafiyye, 1991), 1/455; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21/245-246; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 14/13; Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî Vâhidî, *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-mecîd* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 4/135; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1024; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, 19/301; Mukâtil, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 11/15; Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, 5/156; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî es-Süyûtî, *ed-Dürerü'l-müntessire fî l-ehâdîsi'l-müştehire* (İstanbul: Ocak Yayınları, 2012), 7/514.

⁸⁴ Mukâtil, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 2/104.

⁸⁵ el-Kehf, 18/14; el-Kasas, 28/10; el-Enfâl, 8/11.

⁸⁶ Mukâtil, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 2/104.

⁸⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 6/181; Vâhidî, *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-mecîd*, 3/392.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا آيَةً لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

“İçlerinden, (Kur'an okurken) seni dinleyenler de var. Onu anlamamaları için kalpleri üzerine perdeler (gereriz) kulaklarına ağırlık koyarız. Her türlü mucizeyi görseler de onlara inanmazlar. Hatta tartışmak üzere sana geldiklerinde inkâr edenler, “Bu (Kur'an) evvelkilerin masallarından başka bir şey değil” derler”⁸⁸ şeklinde ifade edilmektedir. Bu ve benzeri âyetler⁸⁹ kalbin metafizik âlem ile etkileşim ve iletişim durumunda olduğunu ve aralarında herhangi bir yalıtımın bulunmadığını göstermektedir.

Kalp, metafizik sistemden ulaşan bilgi vasıtasıyla hal değişimine uğrayabilir. Bu veriler kalpte kalıcı değişiklikler meydana getirebilir. Kalpte kalıcı değişikliklere sebep olan her türlü veri kişide bilgiyi oluşturur. Bu bilgilerin meydana gelmesine sebep olan verileri fizik üstü sistem ve bu sistemi oluşturan varlıklar taşır.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ

“De ki: “Her kim Cebrail’e düşman ise, bilsin ki o, Allah’ın izni ile Kur’an’ı; önceki kitapları doğrulayıcı, Müminler için de bir hidâyet rehberi ve müjde verici olarak senin kalbine indirmiştir”.”⁹⁰ Bu âyet-i kerîmede vahyin, peygamberlerin kalbine Cebrail tarafından indirildiği açıkça beyan edilmektedir. Bu bilgiler ışığında vahye, fiziki sistemin dışından gelen haber ve bilgi denebilir. Vahiy, madde gibi fiziğe ait bir varlık değil; bilgiyi meydana getirmeye sebep olan âyetlerden oluşan fizik üstü bir durumdur. Bunun zıddı da mümkündür. Yani bazı kalpler, bu bilgileri alamadığı için hasta veya mühürlü olarak ifade edilir. Küfür ehli olan insanların kalpleri bu şekilde tasvir edilmiştir, çünkü fizikötesinden gelen uyarıları alamazlar.⁹¹ Mühürlü olan kalp uyarıya yeterli cevabı veremediği için iman gerçekleşmez. Mühürlü kalbin tedavisi⁹² Allah’ın önerilerini yerine getirmektir. İşitilenleri algılama ve bir yargıya varma yeteneği ancak mühürlenmeyen kalpler için geçerlidir. Kalp vardır fakat anlama, idrak etme gibi işlevlerini kaybetmiştir.⁹³ Dolayısıyla kalbin bilgi sahibi olabilmesi için öncelikle iman ile uyanmış, mühür ve hastalıklardan kurtulmuş, temiz, uyanık ve selim bir özelliğe sahip olması gereklidir. Bu özelliklere sahip olan kalp, elde ettiği bilgi sayesinde yakîne ulaşacak ve böylece itminana ererek iç huzura sahip olacaktır. Yakîn ile elde edilen itminan,⁹⁴ düşünce dünyasında kişinin iç huzura ulaşmasını sağlayacaktır. Kur’ân-ı Kerîm’de konu ile ilgili iki âyet bulunmaktadır.

İlk âyet Bakara 2/260’tır.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي

“İbrahim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi.”

Âyette; İbrahim Peygamber’in ölümden sonra dirilmenin nasıllığını görmek istemesi ve bu sayede kalbinin itminana ulaşması ve böylece zihin dünyasının da sükûna ve huzura kavuşması anlatılmaktadır. Bu âyetle ilgili müfessirlerin yorumları ise zaman zaman farklılık göstermektedir.

Bakara 2/260. “لَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي” âyetindeki “يَطْمَئِنَّ” kelimesi, yakîni (kesin bilgi)nin artırılarak kalbin yatışıp huzura kavuşmasıdır. Hz. İbrahim (a.s.)’in ölümlerinin nasıl diriltildiğini bilmek istemesi tıpkı Hz. İsa (a.s.)’nin havârilere Mâide 5/113. “وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا” âyetinde sofra isteyerek kalplerini yatıştırmak istemeleri gibi imanını artırmak içindir.⁹⁵ Kalbin huzura

⁸⁸ En‘âm 6/25.

⁸⁹ Hac 22/46.

⁹⁰ el-Bakara, 2/97.

⁹¹ el-Bakara 2/7.

⁹² En‘âm 6/46.

⁹³ Menderes-Bilgili, “Kur’an’da Geçen Kalp Kavramının Anlaşılmasında İzole Sistemin Önemi”, 234,238,243.

⁹⁴ el-Bakara 2/260; el-Maide 5/113.

⁹⁵ Tüsterî, *Tefsîrü'l-Kur‘âni'l-‘azîm*, 100-101.

kavuşması, yakîn ve imanın artması şeklindedir. Abdullah b. Abbas (öl. 68/687-88) âyetle geçen itminanı “Kalbim sana dua ettiğinde kabul ettiğini ve senden bir şey istediğinde de verdiğini bilmiş olsun” şeklinde tanımlamıştır. Hz. İbrahim (a.s.)’in de duasının kabul edildiği ve istediğinin verilip kalbinin sükûnete erdiği âyetle *لِيُطْمَئِنَّ قَلْبِي* “Kalbim onunla yatışsın.” şeklinde ifade edilmiştir. Böylece Hz. İbrahim (a.s.), Hz. Zekeriyâ (a.s.)’nın çocuğu olacağına dair Allah’tan bir emare istemesi gibi hissi bir mucize istemiştir.⁹⁶

Âyetle geçen “رَبِّ أَرْنِي” “Rabbim bana göster”⁹⁷ kısmında göz ile görmenin kastedildiği söylendiği gibi aynı zamanda kalp ile görmenin de kastedilmiş olabileceği düşünülmektedir.⁹⁸ Hz. İbrahim (a.s.)’in diriltmeyi görerek kalbinin sükûnet bulup tatmin olması; ayne’l-yakîne ulaşmak istemesidir, çünkü İbrahim peygamber (a.s.), Halilûllah olması sebebiyle böyle istekte bulunabilmektedir.⁹⁹ “Kalbim yatışsın” ifadesinde bir temenni ve istek olduğunu düşünenler de vardır. Hz. İbrahim (a.s.) gözündeki perdenin kalkması için bu şekilde bir istekte bulunmuştur. Yakîni bilgiyi artırmanın yolu ise onun keyfiyetini görmekle mümkün olacaktır. Hz. İbrahim de bu şekilde gaybı müşahede etmek istemiştir.¹⁰⁰ İlme’l-yakînden ayne’l-yakîne ulaşmak sûretiyle bizzat görerek kalbin sükûnet bulması söz konusudur. Çünkü haber yani bilgi, kontrol edilip kesinliğine ulaşmak ile aynı değildir. Hz. İbrahim Peygamber’in bu soruyu sormasının sebebi ise Nemrut’a vereceği cevap içindir. Nitekim İbrahim (a.s.) Nemrut’a “إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ” “Benim rabbim diriltir ve öldürür”¹⁰¹ dediğinde Nemrut buna kendisinin de güç sahibi olduğunu söylemiş ve iki adamdan birini öldürtmüş diğerini ise serbest bırakmıştır. Hz. İbrahim ise kastettiğinin bu olmadığını Cenâb-ı Hakk’ın bizzat ölü olan cesedi dirilttiğini söylemiştir. Nemrut ise Hz. İbrahim’e bunu görüp görmediğini sormuş, Hz. İbrahim ise ona cevap verememiştir. Bu olay üzerine “رَبِّ أَرْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى” “Rabbim ölüleri nasıl diriltiyorsun” diye sormuştur.¹⁰² Hz. İbrahim (a.s.) akıl yürütme ile elde edilen bilginin yanı sıra müşahede sonucu elde ettiği bilgiye de sahip olmak sûretiyle kalbin daha çok sükûnet ve itminan bulmasını istemiştir. Çünkü delillerin birbirini destekleyerek birikmesi kalplerin daha fazla sükûn bulmasını, basîret ve yakînin artmasını sağlar.¹⁰³ Kalbin itminana ermesi ise akidedeki bir şeyin düşünce dünyasında sükûna ulaşması ile mümkün olacaktır.¹⁰⁴ Gördüğü delil sayesinde Hz. İbrahim’in kalbindeki yakîni artırmış, böylece kalbi de itminana ulaşmıştır.¹⁰⁵

Başka bir açıdan incelendiğinde itminan, karar kılma ve sebat etmek demektir. Bu karar kılma ise ruhun Hakk ile iç içe yaşaması ve hiçbir şüpheden etkilenmemesi ile mümkündür.¹⁰⁶ Bakara sûresi 260. âyetle geçen itminana ulaşan kalp de, gördükleri ile ölüm hakkındaki bilgisini kesinleştirmiş, karar kılmış ve değişmemek üzere imanda sabitlenmiştir. İtminan itidal ve sükûndur. Uzuvların itminana kavuşması bilgi sahibi olmak ile mümkün iken kalbin itminan sahibi olması ise inanç hakkında düşüncenin sükûna ermesi yani herhangi bir şüphenin kalmaması ile sağlanır. Diriltilmenin nasıllığı hakkında düşünmek yasaklanmamıştır. Bu yüzden Hz. İbrahim (a.s.) bunu görmek istemiştir. Burada kastedilen mana gözün görmesi ile kalbin tatmin olmasıdır. Böylece yakînin artması gerçekleşmektedir.¹⁰⁷ Vahyin ve kanıtların birleştirilmesi ile kalp sükûna ulaşacaktır. Hz. İbrahim (a.s.)’in diriltilmeyi görmek istemesinin sebebi sadece bilgisinin görünür

⁹⁶ Mâtürîdî, *Te’vilâtü l-Kur’ân*, 2/173-174; Âl-i İmrân 3/41.

⁹⁷ el-Bakara 2/260.

⁹⁸ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, 4/624-635.

⁹⁹ Semerkandî, *Tefsîrü l-Kur’âni l-Kerîm*, 1/227-228.

¹⁰⁰ Ebû Abdurrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed es-Sülemî, *Hakâ’iku t-tefsîr* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, ts.), 1/79.

¹⁰¹ el-Bakara 2/258.

¹⁰² Ferrâ’, *Me’âlimü t-tenzîl*, 1/322-323; Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket ve l-’uyûn* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, ts.), 1/333-334.

¹⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 149.

¹⁰⁴ İbn Atiyye, *el-Muḥarrerü l*, 3/49-51.

¹⁰⁵ Ebû’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî İbnu’l-Cevzî, *Zâdü l-mesîr fi ‘ilmi t-tefsîr* (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslamiyye, 1423), 1/160.

¹⁰⁶ Râzî, *Mefâtihu l-gayb*, 31/177-178.

¹⁰⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi l-Kur’ân*, 4/309-312.

hale gelmesi içindir. İlme'l-yakînden ayne'l-yakîne ulaşmak içindir.¹⁰⁸ Böylece kalp huzura ve rahata kavuşarak korku ve endişe yok olacak, Allah'a tam bağlılık, güven ve teslimiyet gerçekleşmiş olacaktır.¹⁰⁹ Zorunlu bilgiye istidlali bilgi eklenildiği zaman sükûnet ve huzur artacaktır. Hz. İbrahim (a.s.)'ın istediği inanılması zorunlu olan (öldükten sonra dirilme) bilgisine gözü ile görmek sûretiyle istidlâlî bilgiyi eklemek ve bu sayede imanını sağlamlaştırmak¹¹⁰ ve kalbinin tatmin olup sükûna ermesini, ferahlamasını¹¹¹ sağlamaktır.¹¹² Ölülerini diriltmenin nasıl olduğunu bizzat görmesi ile imanı kuvvet kazanmış ve kalbi de huzura kavuşmuştur.¹¹³ Kalbin huzuru ise müşahade sayesinde yakînin ve imanın artması şeklinde olmuştur.¹¹⁴

Hz. İbrahim'in istediği şey rubûbiyyet sırlarının içyüzünün bilgisidir. Bu bilgi sayesinde kalp huzura ermektedir. Hz. İbrahim, itminan ile iman esaslarından olan ölümden sonra dirilmeyi kastetmiyordu. Çünkü bunu vahiy ve burhan ile biliyordu. Onun istediği bizzat müşâhede ile itminana ulaşmaktı.¹¹⁵ O, diriltmeyi ve hayat vermeyi gözlemleyerek kalbinin gerçekten tatmin olmasını elde etmiştir. İsteğe bağlı diriltmenin gerçekleştiğini görmesi sebebiyle Nemrut'un ateşinden kurtulabilmiştir.¹¹⁶ Yani elde ettiği itminan sayesinde tam bir teslimiyete sahip olmuş ve olaylar ne kadar zor ve içinden çıkılması güç olsa da sükûnetini koruyabilmiş, teslimiyetten ayrılmamıştır. Bu bağlamda itminan kalbin kesin kanaat getirmesidir. Örtülü olan sırlar aydınlanıp açıldığında elde edilen lezzettir.¹¹⁷ Olay Allah'ın kudretinin gözle görülmek istenmesinin somutlaştırılmasıdır ki iman sahibi bulunduğu halde istek yerine getirilmiş ve bu sayede imanının artması gerçekleşmiştir.¹¹⁸ Böylece delil ve kontrol birleşmiş, bu sayede kalp sükûna ulaşmıştır.¹¹⁹

Bakara sûresi 2/260. âyette geçen لِيُطْمَئِنَّ قَلْبِي kelimesi genel olarak “kalbin yatışması” şeklinde anlaşılmış ve ayne'l-yakîn ile bağlantısı kurulmuştur. Bazı âlimler ayne'l-yakîni göz ile görüp müşâhede etmek olarak anlarken¹²⁰ bazıları ise kalbin görüp idrak etmesi olarak yorumlamışlardır.¹²¹ Her ne kadar gözün görmesi olsa da anlayış ve idrak kalpte gerçekleştiği için, ayne'l-yakîn ile hem göz hem de kalbin fonksiyonu birlikte aktif haldedir. Yakînin kesin bilgi anlamına gelmektedir.¹²² Hz. İbrahim'in niçin yakîni bilgiye ulaşmak istemesine cevap arayan âlimler, bu konuda farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Genel olarak tüm âlimler bir peygamberin imanî bir konuda şüpheye düşmüş olmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹²³ İbrahim peygamberin ölülerin diriltilmesi noktasında şüphe duyması ve bu olaya inanmaması mümkün değildir. Nitekim âyet-i kerîmenin devamında da “قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَىٰ” Cenâb-ı Hak “Yoksa inanmıyor musun” diye sormuş. Hz. İbrahim ise “kesinlikle inanıyorum”, diye cevap vermiştir.¹²⁴ Burada ifade edilen itminan, şüphenin ortadan kalkması sonucu elde edilen bir huzur değil; yakînin artması sonucu ulaşılan ruhsal bir doygunluktur. Kalbin itminana ulaşması ile zihin dünyası da sükûn ve huzura kavuşmuştur. O yüzden bu âyetlerin bağlamı düşünce dünyasındaki huzur olarak ifade edilmiştir. Nitekim İbn Atiyye (ö.546/1151) bunu açık bir şekilde dile

¹⁰⁸ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*, 2/355.

¹⁰⁹ Beyzâvî, *Envaru'l-Tenzil*, 3/22, 13/207.

¹¹⁰ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-müntessire*, 3/198.

¹¹¹ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/416.

¹¹² Ebû'l-Berekât en-Nesefî, *Medârikü't-tenzil* (Beyrut: Dârü'l-Kelemri't-Tayyib, 1998), 1/215.

¹¹³ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli*, 1/397.

¹¹⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-me'âni*, 2/26-28.

¹¹⁵ Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr* (y.y.: Dâru'l-Fikr, 1393), 3/53-54.

¹¹⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/888-889.

¹¹⁷ Seyyid b. Kutub b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fî zilâli'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru's-Şurh, ts.), 1/302.

¹¹⁸ Muhammed İzzet b. Abdilhâdî b. Dervîş Derveze, *Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsîri* (İstanbul: Ekin Yayınları, ts.), 4/294-295.

¹¹⁹ Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr* (Dimeşk: Dârü'l-Fikr, 2009), 3/41.

¹²⁰ Semerkandî, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/227-228.

¹²¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 4/624-635; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi-Ḳur'ân*, 4/309-312.

¹²² Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, 217; Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, 1196; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 4/4964; Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-'Ayn*, 2/4413; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, 36/300.

¹²³ Sülemî, *Hak'îku't-tefsîr*, 1/79; İbn Atiyye, *el-Muḥarrerü'l-vecîz*, 3/49-51; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli*'selim, 1/397.

¹²⁴ el-Bakara 2/260.

getirerek, itminanın, düşüncede sükûna ulaşmak olduğunu, kalbin itminana ermesinin ise akîdedeki bir şeyin düşünce dünyasında sükûna ulaşması ile mümkün olacağını söylemiştir.¹²⁵

Konu ile ilgili ikinci âyet ise, Mâide sûresi 5/113. âyetidir.

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَّقَتْنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ

“Onlar «Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini (kesin olarak) bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz» demişlerdi.”

Âyette Hz. İsa'nın havârilere de içinde bulunduğu beş bin kişinin bir yolculuk esnasında acıklmaları sonucu mucize olarak Hz. İsa'dan gökten bir sofraya indirmesini istemeleri ve bu isteklerinin sebebinin de “kalplerinin tatmin olması ve Hz. İsa'nın peygamber olduğunun ispatı olarak” açıklamalarından bahsedilir.¹²⁶ Nitekim daha önce İsrâiloğulları, Hz. Musa zamanında çölün ortasında kudret helvası ve bıldırcın eti ile nimetlendirilmişti.¹²⁷ Havârilere gökten sofraya inmesini aynı İbrahim peygamber gibi yakîn bilgisini elde etmek için istemişlerdir. Hz. İbrahim ölünün diriltilmesi konusunda yakîn bilgisini isterken, havârilere ise Allah'ın gücünün her şeye yettiği konusundaki yakîn bilgisine sahip olmak istemiş ve her iki örnekte de müşahade sonucu “ayne'l-yakîn” ile bu bilgi elde edilmiştir. Âyette geçen “Kalbin itminana ermesi” ile kastedilen mana; kalbin, Allah'ın vahdâniyeti, her şeye gücünün yetmesi ve iradesi konusunda sükûna ve istikrara ulaşmasıdır.¹²⁸ İbrahim peygamberin örneğinde bizzat âyette onun imandan şüphe etmediği vurgulanırken; bu âyette ise müfessirler havârilere vesvese ve şüphelerini gidermek için müşahadeye ihtiyaç duyduklarını söylemektedirler. Havârilere de iman ediyorlar, imanlarında şüphe duymuyorlar fakat iç alemleri onlara mucize görme noktasında baskı yapıyor. Bir şeyi haber olarak bilmek-ilme'l yakîn bilgisine, müşahade sonucu ulaşılan ayne'l-yakîn' bilgisi de eklenirse kesinlik artmış olur. Bu yüzden Havârilere de görerek bu kesinliklerini artırmak istiyorlardı.¹²⁹ Elde edilen yakîn sayesinde de itminana ulaşmak mümkün olmaktadır.¹³⁰

İtminanın tanımlarından birisi de “kalpte hiçbir şüpheye yer bırakmadan Allah'a yönelmektir.” Bu açıdan düşünüldüğünde ayne'l-yakîn ile şüpheler ortadan kalkıyor ve kişinin Allah'a yönelmesi gerçekleşmiş oluyor. Böylece insan nefsi kendisini var eden, rızık veren yüce yaratıcıyı tanımış, bilmiş ve bu bilgi sayesinde de itminana ulaşmıştır. İtminan; kalbin akla galip gelmesi, imanın güçlenmesi, ilimde derinlik sahibi olmak ve zihnin duru olması sonucu gerçekleşecektir.¹³¹

Kuşeyrî (öl. 465/1072) de Hz. İbrahim'in aynel-yâkine ulaşması sayesinde Nemrut karşısında “ölülerin diriltilmesi” noktasında kuvvetli bir delile sahip olduğunu düşünür. Nitekim İbrahim (a.s.)'ın hadisesinin anlatıldığı Bakara sûresi 2/260. âyetten bir önceki âyette isim zikredilmeden “harabe olmuş bir kasabaya uğrayan ve bu manzara karşısında ölümden sonra tekrar dirilişi sorgulaması üzerine bizzat kendisinin yüz sene ölü kaldıktan sonra diriltilecek kişi” anlatılmaktadır. Tefsirlerde Üzeyr peygamber olduğu rivâyet edilen bu kişi de aynı İbrahim peygamber gibi aynel-yâkinin artması için ölünün diriltilmesini merak etmiştir. Bu şekilde âyette bahsedilen kişinin bizzat ölümden sonra dirilme hadisesini yaşayarak “yakîni” artmıştır.¹³² Böylece Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin her şeye yettiğini idrak etmiştir. Bu olay Maide suresinde bahsedilen havârilere durumu ile benzerlik göstermektedir. Onlar da gökten inen sofraya sayesinde Allah Teâlâ'nın kudretinin her şeye kâdir olduğunu görmüşlerdi. Elde edilen kesin bilgi sayesinde kalp şüphelerden kurtularak düşünce dünyasındaki kargaşa, kaos ve sıkıntılardan uzaklaşmış, zihin dünyasında denge ve sükûn sağlanarak iç huzura kavuşulmuştur.

¹²⁵ İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3/49-51.

¹²⁶ Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîrû'l-kebîr*, 1/517-518.

¹²⁷ el-Bakara 2/57.

¹²⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân* 9/122-123.

¹²⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 4/375.

¹³⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 12/139.

¹³¹ Hasan Kâmil Yılmaz, “İtmi'nân veya Gönül Huzuru”, *Altınoluk Dergisi* 45 (1989), 34.

¹³² Kuşeyrî, *Tefsîrû'l-Kuşeyrî* 1/120.

2. 3. Zikir

Zikir kelimesi sözlük anlamı itibarıyla “bir şeyi telaffuz etmek, ezberlemek, muhafaza etmek, ders edinmek, çokça okuyarak bir şeyin ezberlenmesini kolaylaştırmak, anlamak, güzel bir şekilde övmek veya eleştirmek, unutmamak, istenilen şeyin zihne döndürülmesi, hatırlama, hatırlatma ve bildiğimiz şeyleri sürekli akılda tutmak” gibi anlamlara gelir. Ayrıca hatırlanan konunun derinlemesine düşünülmesi ve bilgi üretilmesi anlamına da gelmektedir. Başka bir ifadeyle zikir dil ve kalp ile olmak üzere iki kısma ayrılır. Bu iki kısım da kendi arasında ikiye ayrılır; kalpte veya dilde olanı hatırlama¹³³ ya da unutulmuş bir şeyi tekrar hatırlama.¹³⁴ Her söylenen söz zikir olarak isimlendirilir. Bilginin unutulmadan hafızada canlı bir şekilde kalmasını da ifade eder.¹³⁵

Ra'd sûresi 13/28. âyetinde kalplerin ancak Allah'ı zikretmekle huzur bulabileceği ifade edilmektedir:

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

“Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.”

Dil ile zikir “Allah'ı isimleriyle anmak, hamd etmek, tesbih etmek, Kur'an okumak ve dua etmek” anlamlarına gelirken; kalp ile zikir ise “Allah'ı gönülden anmak” şeklindedir. Kalp ile zikir ise; “Allah'ın varlığına delâlet eden delilleri düşünmek, O'nun isim ve sıfatlarını tefekkür etmek, ilahî hükümleri yani Allah'ın tekliflerini ve kulluk görevlerimizi ve bunlarla ilgili delilleri düşünmek, benliğimizdeki ve evrendeki varlıkları ve bunların sırlarını tefekkür ederek, her zerrenin, "yücelikler âlemi" ne ve Allah'ı gereği gibi bilmeye götüren birer ayna olduğunu görmek, idrâk etmek” olarak tanımlanır. Bedenin zikri vücudumuzdaki bütün organların, sorumlu oldukları vazife ile meşgul olması ve yasaklandıkları şeylerden uzak durması anlamındadır.¹³⁶

Allah'ı hatırlama ve hatırlatmaya yönelik olarak gerçekleştirilen bütün davranışlar Kur'an-ı Kerim tarafından zikir olarak tanımlanmaktadır.¹³⁷ Zikir bu durumda Allah'a kulluk şuuru içerisinde bulunmak ve tam bir teslimiyet göstermektir. Ne olursa olsun her durum ve şartlarda Allah Teâlâ'nın sürekli kulunu gözetlediğinin bilincinde olmak ve gizli-aşikâr bütün davranışlarında ilâhî kontrol ve müşahede altında olduğunu bilerek şuurlu bir şekilde yaşama gayreti içerisinde bulunmaya çalışmaktır. Aslında zikrin en önemli hedefi budur ki bu davranış ve düşünce de dinin ve ibadetin özünü oluşturmaktadır. Yani zikir kulun Allah'a olan bağlılığını göstermektedir. Kul da bu bağlılığı zedeleyecek ve yok edecek unsurlar olan; unutma, inanmama, şükretmeme, değerini bilmeme, davranışlarını Allah'ın emir ve yasaklarına göre düzenlememe gibi engellerden uzaklaştığı ölçüde zikrullah'a tutunmuş ve o ölçüde Allah'a yaklaşmış olacaktır. Böylece zikir ehli olan kimselerden sayılacaktır. Yani zikir, “kulun zihnî, fikrî, şuurî ve amelî dağınıklıklardan kurtulup, Allah'a kavuşmak için harcadığı çabalar ve gerçekleştirdiği ibadetler bütünüdür.”¹³⁸ Zihin dünyasındaki dağınıklıkların, kaosun ve fırtınaların son bulup sükûna ulaşılması ise itminan olarak tanımlanmaktadır. Zihin dünyasındaki düzen ve huzur elbette ki amel boyutuna da yansımaktadır.

Zikir kelimesini bazı müfessirler “وَهَذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ” “Bu indirdiğimiz mübarek bir zikirdir”¹³⁹, “إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ” “Şüphesiz ki zikri biz indirdik ve biz koruyacağız”¹⁴⁰ gibi âyetlerden yola çıkarak Kur'an-ı Kerim olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca zikrin “Allah'tan

¹³³ el-Bakara 2/200.

¹³⁴ el-Kehf 18/63.

¹³⁵ Dâmegânî, *el-Vücu' ven 'n-nezâir* 218-220; İsfahânî, *Müfredât*, 398.

¹³⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/540-543.

¹³⁷ Âl-i İmrân, 3/191.

¹³⁸ Musa Bilgiz, “Kur'an'da Bilgi ve Düşünce Üretimi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1/3 (01 Eylül 2012), 70.

¹³⁹ Enbiyâ 21/23.

¹⁴⁰ Hicr 15/9.

korkan kimsenin endişe ve karışıklıktan sonra kendisine verilen *mağfiret ve rahmet*” olduğu da ifade edilmiştir. Zira “itminan” kelimesinde zorluklardan sonra elde edilen huzur anlamı bulunmaktaydı. Bu huzurun ise Allah’ı anmak ile elde edileceği de;

اللَّهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِي تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ

“Allah, kendi içinde uyumlu, gerçekleri tekrar tekrar dile getiren bir kitap olarak sözlerin en güzelini indirdi. Rablerinden korkanların onun etkisiyle tüyleri ürperir, sonra yine Allah’ı anmaya yönelerek bedenleri ve kalpleri yumuşar, huzura kavuşur. İşte bu kitap, Allah’ın bir rehberi olup dilediği kimseyi onunla doğruya yönlendirir”¹⁴¹ âyeti ile desteklenmiştir. İnsanların kalpleri, Allah’ın birliğinin delillerini anmak sûretiyile ya da mûcizevî delil olan Kur’an ile huzura erer, sükûna kavuşur ve onunla yakînleri sabitlenmiş olur.¹⁴²

Kur’an’da peygamberlere gönderilen ilâhî mesaj ve kitapların, zikir olarak nitelendirilmesinin¹⁴³ sebebi ise, ilâhî mesajların, insanlara sürekli Allah’ı hatırlatıcı hususları içermiş olmasıdır. Zikir ifadesiyle Kur’an-ı Kerim özellikle Allah’ı, emirlerini, yasaklarını, mesaj ve uyarılarını unutmamayı, onları sürekli hatırdan tutarak, gereğini yerine getirmeyi ve onlarla bütünleşmeyi kastetmektedir. Kur’an-ı Kerim, Allah’ın tekliğini, eşsizliğini, varlık ve yüceliğini bildirmekle kalmayıp, O’na karşı nasıl davranmamız gerektiğini, görev ve sorumluluklarımızı hatırlatan bir hidâyet rehberi olması sebebiyle zikir olarak isimlendirilmiştir. Kur’an-ı Kerim’i okumak ve onun üzerinde tefekkür etmek, kişiyi en kısa yoldan hidâyete ulaştıracağı için en mükemmel zikir olarak görülür. Müminlerin, Allah’ı görüyormuşçasına ve Allah tarafından görülüyor olduklarının inancı ve duyarlılığıyla davranarak yaptıkları bütün iş ve ameller de zikir olarak kabul edilir ve her hâl ve şartta Allah’a itaat ettikleri için Kur’an tarafından zâkîr ve zâkîrât olarak tanımlanır.¹⁴⁴ Yapılan zikir ise gönlü titretecek derecede bir şuur ve uyanıklık içinde, kalbe tesir ederek, zihin dünyasını da yönlendirecek ve imanlarını artıracak bir şekilde olmalıdır.¹⁴⁵ Ayrıca sadece insanlar değil, insan dışındaki tüm canlıların Allah’ı zikrettiği Kur’an-ı Kerim’de bildirilmektedir.¹⁴⁶

Ra’d sûresi 28. âyette, Allah’ı zikreden insan veya dil değil de kalp olarak ifade edilmesi önemlidir. Kalp Gazzâlî (ö. 505/1111)’ye göre “Ruhanî ve Rabbânî latife” bir varlık,¹⁴⁷ Seyyid Şerif el-Cürcânî (ö. 816/1413)’ye göre ise “Nûrânî bir cevher”¹⁴⁸ anlamlarına gelir. Fonksiyonları itibarıyla ise “inanç, düşünce, algı, idrak, ilim ve iradenin merkezi”¹⁴⁹ olarak tanımlanmaktadır. Zikirten ve hatırlamadan uzak kalan, yaratıcısını unutan, unutmış gibi yapıp O’nu terk eden birisi, aslında kendi öz varlığından uzaklaşmış, kendi kendisine yabancı hale gelmiş demektir. Çünkü insanın asıl kimliği yaratıcısına intisabında, O’na olan iman ve iman gerekliliklerini yaşantısına yansıtmasında, O’nu hatırlayıp hakkıyla kulluk görevlerini yerine getirmesinde saklıdır.¹⁵⁰ Nitekim âyet-i kerîmelerde inananların mümkün olabildiğince çok Allah’ı zikretmeleri istenilmekte,¹⁵¹ her hal ve durumda Allah’ı zikredenler övülmekte¹⁵² ve “Siz beni anın ki ben de sizi anayım”¹⁵³ âyetiyle Müslümanların zikretmesi teşvik edilmektedir.

¹⁴¹ Zümer 39/23.

¹⁴² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/540.

¹⁴³ Nahl 16/43; Enbiyâ 21/7.

¹⁴⁴ Ahzab 33/35.

¹⁴⁵ Enfâl 8/2.

¹⁴⁶ İsrâ 17/44; Hadid 57/1; Haşr 59/1; Saff 61/1.

¹⁴⁷ Gazzâlî, *İhyâ* (İstanbul: Tuğra Neşriyat, ts.), 3/9.

¹⁴⁸ Cürcânî, *et-Ta’rîfât*, 150.

¹⁴⁹ Muhammed 47/24; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 2/59.

¹⁵⁰ Mehmet Yavuz Şeker, “İtminan Âyeti Özelinde Kalbin Zikri ve Sükûneti”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (03 Haziran 2013), 99.

¹⁵¹ Ahzâb 33/41, 42.

¹⁵² Âli İmrân 3/191.

¹⁵³ el-Bakara 2/152.

Kalbin tatmin olması ve huzura kavuşması her şeyin en iyisine sahip olması ile mümkündür. Bu yüzden kalp, ilahî marifete ve mukaddes nurlara erişince ancak sükûnete kavuşur, huzur ve mutluluğu yakalar. Allah'ın nurunun girdiği bir kalp, tertemiz olur ve nûrânî bir hale gelir. Bu noktadan sonra değişmeyi kabul etmez, huzur ve sükûn üzere sabitlenir. O yüzden âyette itminan kelimesi kullanılmıştır. Çünkü sekîne kelimesinde duygu hali gelip geçicidir, oysa itminanda sükûn ve huzur kalıcı ve sabittir. Bu huzur ve itminan hali ise Allah'ı zikreden kulların kalplerine Cenâb-ı Hak tarafından akıtılan bir nurdur ki bu nur sayesinde kul sıkıntı, yalnızlık ve kargaşa gibi durumlardan kurtulmuş olur.¹⁵⁴

Kalp Cenab-ı Hakk'ı zikrettiğinde ilâhî nurlara mazhar olur, böylece huzur ve sükûna ulaşarak mutmain olur. Allah'ı zikreden bir kalp kendisinin bu âlemde yalnız olmadığını ve Allah'ın himayesi altında bulunduğunu hissederek güven ve huzura ulaşır.¹⁵⁵ Zikir ile kalp özüne kavuşmuş olur ve Allah'ı zikretmenin mükâfatı olarak Cenab-ı Hakk da kulunu anar ve tahsis-i nazar ederek kalbe huzur ve sükûneti ikram eder. Cenab-ı Hakk'ı andığı halde hâlâ itminana ulaşmayan bir kalp sıhhatini kaybetmiş, hasta olmuş bir kalptir.¹⁵⁶ Sadece Allah'a yönelen ve O'na itaat eden kalpler bu itminanı tadabileceklerdir. Çünkü Allah'ı zikir aynı zamanda O'na itaat anlamına da gelmektedir.¹⁵⁷

Âyette, kalbin itminanı anlatılırken “tatmeinnu” şeklinde muzari kipinin kullanmasını müfessirler, muzâri kipinin Arap dilinde “temadi/devam etme” ve “teceddüd/yenilenmek” ifade etmesinden hareketle, Kur'ân ve Allah'ın zikri ile meşgul olan bir kalbin, elde ettiği itminan halinin devamlı olacağı ve sürekli yenilenip duracağı anlamına gelir. Böyle bir itminan haline sahip olmak için ise Kur'ân-ı Kerîm ile sürekli bir birliktelik ve konuları üzerinde sürekli bir mütalaa gerekmektedir.¹⁵⁸ Aslında bu devamlılık da gereklidir. Çünkü zikir kalbin cılası ve bakımındır. Zikre devam edildiği ölçüde kalp huzur ve sükûn bulacak ve itminana kavuşacaktır ki bu da onun canlılığının devam etmesini sağlamaktadır.¹⁵⁹

Sonuç

Kur'ân-ı Kerîm'de *أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ* şeklinde “sekînin” Allah'a izafe edilmesi iç huzurun manevî boyutunun da olduğunu göstermektedir. Kişinin düşünce dünyasının, fikirlerinin denge içerisinde olması iç huzurun diğer bir yönüdür. Kur'ân-ı Kerîm'de itminan bağlamında geçen sekiz âyet bu konu ile ilgilidir. Düşünce dünyasının itminana kavuşması ilk olarak iman ile dolu bir kalp sayesinde olacaktır. Sorgulayan, düşünen bir zihin, sahih ve kesin doğru bilgiler ile doyuma kavuşacak ve zikir sayesinde elde edilen bilgilerin zihinde korunması sağlanarak düşünce dünyasında iç huzura ulaşılabilecektir. Allah'a yönelen bir kalpte sıkıntı ve ızdırabın yerini huzur, güven ve dinginlik kaplayacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de en-Nahl 16/106 ve Fecr 89/27. âyetlerde iman ile itminana ulaşmaktan bahsedilirken; el-Fetih 48/4. âyette de indirilen sekîne sayesinde inananların, imanlarının artması anlatılarak iman, iç huzuru için gerekli bir unsur olduğu ifade edilmektedir.

Elde edilen kesin bilgi ile itminana ulaşma örneği, Bakara sûresi 2/260. âyetinde geçen İbrahim peygamberin ölümün nasıllığını öğrenmek istemesi ve Mâide 5/113. âyette Havârilere Hz. İsa'dan Allah Teâlâ'nın kudretinin delili olarak gökten sofraya indirilmesini istemeleridir. İnançtaki bir şeyin düşünce dünyasında sükûna ulaşması ile itminana ulaşılmaktadır. Hz. İbrahim peygamberin gördüğü delil sayesinde kalbindeki kesin bilgi artmış ve böylece kalbi de itminana ulaşmıştır. İtminanın karar kılma ve sebat etme anlamı düşünüldüğünde ise itminan, ruhun Hakk ile iç içe yaşaması ve hiçbir şüpheden etkilenmemesi anlamına gelmektedir. Mutmain olan nefis

¹⁵⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 7/167-168.

¹⁵⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 19/51; Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 4/2060.

¹⁵⁶ Kuşeyri, *Tefsîru'l-Kuşeyri*, 2/108-109.

¹⁵⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 12/65.

¹⁵⁸ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'aqli's-selîm*, 3/222.

¹⁵⁹ el-Bakara, 2/152.

gibi bu âyetlerde de kalbin gördükleri ile bilgileri kesinleşmiş ve değişmemek üzere sabitlenmiştir.

İman ve bilgidен sonra zihin dünyasında kişiyi iç huzura ulaştıran son unsur ise Ra'd 13/28. âyetinde ifade edildiği gibi zikirdir. Dünyevî olan her şeyin sonunun olması sonsuzluğa tutkun ruhu tatmin etmekte yeterli gelmez. Bu yüzden kalp ancak ilâhî marifete ve mukaddes nurlara ulaştığında huzura kavuşur. Allah'ın zikri ile nurlanan bir kalp tertemiz olur nurânî bir hale bürünür ve artık değişmeyi kabul etmez. Kalp Allah Teâlâ'nın ruhundan üflediği ruhanî bir varlık olduğu için cismanî şeyler ile tatmin olamaz ve huzur bulamaz. Zikir sayesinde kalp özünü bulmuş olur. Allah'ı zikretmenin mükâfatı olarak kalbe de sükûnet ve huzur ikram edilir. Kişiyi düşünce dünyasında huzura götürecek en önemli unsurlar iman, bilgi ve zikirdir.

Katkı Oranı

1. Yazar: %100

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Etik Kurul İzni

Gerek olmadığı beyan edilmiştir.

Destek-Finansman

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Teşekkür

Beyan edilmemiştir.

Contribution Rate

1st Author: 100%

Conflicts of Interest

No conflict of interest declared.

Ethics Committee Permission

It has been declared unnecessary.

Grant Support

No external funding was used to support this research.

Acknowledgements

Not declared.

Kaynakça | References

- Ağırkaya, Güven. "Modern Çağın Yitik Bir Değeri: Sekînet (Kur'an Merkezli Semantik Bir Analiz). *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 21/1 (Haziran 2021), 151-178.
- Akça, Emrullah - Kızılgeçit, Muhammed. "Sekine Kişilik Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması" *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (Haziran2021), 225-243.
- Aktaş, Esra. *Kur'an ve Hadis Rivayetlerinde "Kalp" Kavramı*. (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).
- Âlûsî, Ebu'l Fadl Şehabeddin es-Seyyid Muhammed, el-Bağdâdî. *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-meşânî*. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1415.
- Ateş, Abdurrahman. *Kur'an'da Huzur ve Sükûn eş-gece-ev*, 4. Baskı (İstanbul: Çıra yay., 2017).
- Aydın, Hayati. "Kur'an'da İç Aydınlığı ve Psikolojik Dinginlik". *Akademik Araştırmalar Dergisi* 34 (2007), 214-236.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Me'âlimü't-tenzîl*. Riyad: Dâr Tayyibe, 1989.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envaru'l-Tenzil ve Esraru'l-Te'vil*. Beyrut: Dâru'l-Reşîd, ts.
- Bilgili, Menderes - Yavuz, Ömer. "Kur'an'da Geçen Kalp Kavramının Anlaşılmasında İzole Sistemin Önemi". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2012), 220-248.
- Bilgiz, Musa. "Kur'an'da Bilgi ve Düşünce Üretimi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1/3 (01 Eylül 2012), 53-86.
- Bursevî İsmâil Hakkı. *Rûhu'l-beyân*. İstanbul: Erkam yay., 2016.
- Cerrahoğlu, Hatice. *Kur'an-ı Kerim'de Akıl ve Kalp Kavramları ve Bunların Birbirleriyle Münasebetleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993).
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *Tâcü'l-huğa*. Beyrut: Dâru'l-'İlmi'l-Melâyin, 2. Basım, 1979.
- Cürcânî, Alî b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf. *et-Ta'rifât*. Kâhire: Dâru'l-Fazileh, 2004.
- Çalık, Fatma. "Bir Semantik Analiz Denemesi: Kur'an'da 'Kalp' Kavramı". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (Haziran2011), 167-190.
- Çift, Salih. "Tasavvufta Sekîne Kavramı". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/2 (Haziran2006), 1-14.
- Dâmegânî, Ebû Abdullah el- Hüseyin b. Muhammed. *ez-Zevâ'id ve'n-nezâ'ir*. Beyrut: Dâru'l-İlm, 4. Basım, 1983.
- Derveze, Muhammed İzzet b. Abdilhâdî b. Dervîş. *Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsîri*. İstanbul: Ekin Yayınları, ts.
- Döner, Ertuğrul. "Allah, Gökyüzü ve Somut İlişkisi: Mâide Sûresi 112-115. Âyetleri Örneklemi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30. Yıl Özel Sayısı (Eylül2022), 201-218.
- Dündar Mazhar. "İlahi Hitap, Ruh İlişkisi", *Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Dergisi*. 4/13 (2018), 590-599.
- Ebüssuûd Efendi. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. Suudi Arabistan: Mektebetü'l Riyadü'l- Hadise, 1391.
- Ergül, Âdem. *Kur'an ve Sünnet'te Kalbî Hayat*. İstanbul: Ekam yay., 2000.
- Erkut, Abdülkadir. "Kur'an'da Hamîyyet ve Sekînet Kavramları". *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 14/1 (Bahar 2014), 157-177.
- Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-huğa*. Mısır: Dâru'l-Mısıriyye, ts.
- Fahreddin er-Râzî. *Mefâtîhu'l-Gayb*. y.y.: Daru'l-Fikr, 1981.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. *Beşâ'iru zevi't-temyîz fî le'ât'ifi'l-kitâbi'l-'azîz*. Kâhire: Matâbi'ü-l Ehlem, 1416.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. *el-Ğâmûsü'l-muhtâ*. Dimeşk: Müessesetü'l-Risâle, 1998.
- Frankl, Viktor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. İstanbul: Okuyan Us Yay., 3. Basım, 2009.

- Gazâlî, *Mükâşefetü'l Kulûb*, çev. Ömer Faruk Haznedaroğlu. İstanbul: Medine yay., 2001.
- Gazzâlî. *İhya*. İstanbul: Tuğra Neşriyat, ts.
- Gezer, Süleyman. "Fecr Suresinin 27-30. Âyetlerinin (Nefs-i Mutmainne) Anlaşılma Sorunları Üzerine". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/28 (Aralık2015), 49-60.
- Goldzîher, Ignaz. "Müslümanlarda Sekine Kavramı". çev. Mehmed S. Hatipoğlu. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (1983), 143-152.
- Gülşen, Bedriye. *Kur'ân-ı Kerîm'de İç Huzuru ile İlgili Kavramların İncelenmesi*. Ankara: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Doktora Tezi, 2025.
- Gürkan, Salime Leyla. "Sekine". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/329-331. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-'Ayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424.
- Hakîm et-Tirmizî. *Hatmü'l-evliyâ'*. Beyrut: Matbaa Kâsuleyke, 10. Basım, 1965.
- Hass, Mahmud Muhammed. *es-Sekînetü ve Nazâiruhâ fi'l-Kur'an'i'l-Kerim*. Gazze: İslam Üniversitesi, Usûlü'd-Din Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Herevî, Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed b. Muhammed. *Kitâbü'l-Ğarîbeyn fi'l-Kur'an ve'l-hadîs*. Riyad: Mektebetül Mustafa el-Baz, 1419.
- Hicâzî, Tamir Muhammed Ahmed. *Âyâtü's-Sekîneti fi'l-Kur'an'i'l-Kerîm Dirâsetü Belâğıyyetüü Tahliliyyetü*. Mısır: Ezher Üniversitesi yay., 2016.
- İbn Abbas. *Tefsirü'l-İbn Abbas*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübü's-Sekafiyye, 1991.
- İbni Kayyim el-Cevziyye, Ebu Abdulah Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim. *Kitâbü'r-Rûh*. İstanbul: İz yay, 2003.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Taḥrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: ed-Dâru't-Tunusiyye li'n-neşr, 1984.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdîrrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâfî el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsiri'l-kitâbi'l-'azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî. *Cemheretü'l-luğa*. Beyrut: Dâru'l-İlm il-Melâyin, 1987.
- İbn Düreyd, Ebi Bekr Muhammed b. El-Hasan. *Kitâbü'l-Melâhin*. Dımaşk: Vezâretü's-sakâfe, 1992.
- İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfîî. *Tefsirü'l-Kur'âni'l-'azîm*. Kahire: Müessesetü'l-Kurtuba, 2000.
- İbn Kesir. *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*. İstanbul: Çağrı yay, 1993.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *Ğarîbü'l-Kur'an*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiyyeh, 1978.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. nşr. Abdullah Ali el-Kebîr. 6 Cilt. Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.
- İbn Mânzur. *Lisânü'l-'Arab*. Kahire: Dâr'ul Mearif, ts.
- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1423.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *Müfredât Kur'an Kavramları Sözcüğü*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'da Eşler Arası İlişki Hakkında Önemli Bir Kavram: "Sükûn" -Eşler Arasında Cinsel ve Duygusal Eğilim". *Dinbilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi* 4/1 (Şubat 2004), 73-86.
- Kılınçlı, Sami. "Yüce Allah'ın Kula Yardımının Bir Şekli Olarak Kalbe Sekînenin İndirilmesi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2021), 219-250.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi ' li-ahkâmî'l-Kur'an ve'l-mübeyyin limâ tezâmmenehû mine's-sünneti ve âyi'l-furkân*. Beyrut: Müessesetü'l-Risale, 2006.
- Kuşeyrî, Ebî'l-Kasım Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdulmelik. *Tefsiru'l-Kuşeyrî Letâifü'l-İşârât*. Beyrut: Daru'l-İlmiyye, 1428.

- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-'uyûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Muhammed Reşîd Rızâ. *Tefsîrû'l-Menâr*. y.y.: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1393.
- Mukâtil b. Süleyman. *Kur'ân Terimleri Sözlüğü el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: İşâret yay., 2003.
- Mukâtil b. Süleymân. *el-Vücûh ve'n-nezâ'ir*. Bağdat: Mektebetü'r-rüşd, 2., 1432.
- Mukâtil b. Süleymân. *et-Tefsîrû'l-kebîr*. Beyrut: Müessesetü't-Tarihi'l-Arabiyye, 1423.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât. *Medârikü't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kelemri't-Tayyib, 1998.
- Okur, Elif. "Kur'ân-ı Kerîm'de Düşünme Vasıtaları Olarak Kalp, Fuâd, Lübb Kavramlarının Filolojik Tahlili". *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 10 (Haziran2020), 97-121.
- Osmançeblebioğlu, Serhan. *Kur'ân'da Sekîne Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Lisans Tezi, 2018.
- Paralı, Esra. *Kur'ân'da "İtmi'nân" Kelimesinin Semantik Analizi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Qadır, Hassan Mahmood. *es-Sekîne ve't-Tuma'nîne fî'l-Kur'âni'l-Kerîm Dirâse Luğaviyye Dilâliyye*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisans Tezi, 2016.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Tefsirlerin Özü Safvetü't-Tefâsîr*. İstanbul: İz yay., 2003.
- Salahaddin Selim, "es-Sekinetü ve't-Tuma'ninetü fî'l-Kur'ân'ı'l Kerim Dirâsetün Delâliyyetün", *İslamî İlimler Fakültesi Dergisi*. 6/12 (2012), 1-35.
- Salih, Sadık Halil. "el-İtmi'nanü fî'l- Kur'an-ı Kerim'i Nemûzecün Muhtâratün". *Mecelletü'l-Ulûmî'l-İslâmiyye* 10/6 (2015), 186-230.
- Semerkindî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Kerîm/Tefsîru Ebi'l-Leyss es-Semerkindî*. Riyad: Dâru't-Tayyibe, 1409.
- Sicistânî, Ebû Hâtîm. *Garîbü'l-Kur'ân*. y.y.: Muhammed Ali Sabbah Matbaa, 1322.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *ed-Dürerü'l-müntessire fî'l-ehâdîşi'l-müştehire*. İstanbul: Ocak Yayınları, 2012.
- Sülemî, Ebû Abdurrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed. *Hakâ'iku't-tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Sülün, Murat. "Nefs-i Mutma'inne Âyetine Yeni Bir Yaklaşım". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50/1 (Nisan2009), 1-24.
- Seyyid b. Kutub, İbrâhîm b. Hüseyin. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru's-Şurûh, ts.
- Şeker, Mehmet Yavuz. "İtminan Âyeti Özelinde Kalbin Zikri ve Sükûneti". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (03 Haziran 2013), 93-124.
- Taberî, Ebî Cafer Muhammed b. Cerir. *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân ve Tefsîru İbn Cerîr, Tefsîrû't-Taberî*. Kahire: Bidâri'l-Hicr, 2001.
- Tolstoy Lev Nikolayevîç. *Din Nedir*. İstanbul: Furkan yay., t.y.
- Tüsterî, Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. İsâ b. Abdillâh b. Refî'. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm (Tefsîrû't-Tüsterî)*. y.y.: Dâru'l-Harem, 2004.
- Uludağ, Süleyman. "Kalp" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yay., 2001), 24/229-232.
- Uludağ, Süleyman. "Nur" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yay., 2007), 33/245-246.
- Umaç, Bilal. *Kur'ân'da Şîfa, Sekîne ve Tuma'nîne Kavramları*. Van; Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî. *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Mutmain Kalb". *Altınoluk Dergisi* 216 (Şubat2004), 6-9.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "İtmi'nân veya Gönül Huzuru". *Altınoluk Dergisi* 45 (1989),34.

- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed Murtezâ el-Hüseynî. *Tâcu'l-Arûs min Cevahiri'l-Kâmus*. 35 Cilt. Kuveyt: Matbaatu Hükümet-i Kuveyt, 1421/2000.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl. *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh*. Beyrut: Alemü'l-Kütüp, 1408/1987.
- Zekeriyyâ, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris. *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luga*. y.y.: Dâru'l-Fikr, 1399/1979.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. *Esâsü'l-belâğa*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1992.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki ğavâmızı't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl'*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1430/2009.
- ez-Zühaylî, Vehbe. *Tefsirü'l-Münîr*. Dimeşk: Dârû'l-Fikr, 2009.